

บทที่ ๒

ภูมิหลังเรื่องพระมาลัย

วรรณกรรมเรื่องพระมาลัยเป็นเรื่องที่ชาวพุทธในประเทศไทยและประเทศใกล้เคียงให้ความสำคัญมาก จึงพบว่ามีหลายฉบับ หลายสำนวน หลายชั้นลัทธิ และหลายภาษาถิ่น โดยมีนักวิชาการได้ศึกษาวิจัยกันบ้างแล้ว แต่วรรณกรรมเรื่องพระมาลัยฉบับสำนวนเทศน์ที่แพร่กระจายอย่างกว้างขวางในแถบภาคกลางและภาคตะวันออกนั้น เป็นเรื่องพระมาลัยที่ยังไม่มีนักวิชาการท่านใดนำมาศึกษา ซึ่งผู้วิจัยพบต้นฉบับคัมภีร์โบราณมากมายอยู่ที่หอสมุดแห่งชาติ ท่าวาสุกรี กรุงเทพมหานคร, หอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรี และหอสมุดแห่งชาติรัชมังคลาภิเษก จังหวัดจันทบุรี โดยต้นฉบับเหล่านี้ระบุชื่อเรื่องไว้ที่หน้าปกว่า “มาลัยวัตถุ, มาลัยยสุตต, ปุจฉาวิสัชนา, มาลัยยสุตต, มาลัยยสุตต และมาลัยสูตร”

ในการศึกษาวิเคราะห์ครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้ต้นฉบับที่สืบค้นจากหอสมุดแห่งชาติรัชมังคลาภิเษก จังหวัดจันทบุรี รหัส จบ.บ ๒๔๓/๑-๕ มาเป็นข้อมูล ซึ่งต้นฉบับโบราณที่นำมาศึกษานั้นเป็นฉบับล่องชาด ไม่มีไม้ประกับ จารด้วยอักษรขอม ภาษามาลี-ภาษาไทย เดิมเป็นสมบัติของวัดใหญ่พลีว ตำบลพลีว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี ต่อมาทางวัดมอบให้หอสมุดแห่งชาติรัชมังคลาภิเษก จังหวัดจันทบุรี เก็บรักษาไว้ในห้องเอกสารโบราณ ตู้ที่ ๔ ชั้นที่ ๕/๓ ตั้งแต่วันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๒

ต้นฉบับเรื่อง มาลัยสูตร

ต้นฉบับของวรรณกรรมเรื่องมาลัยสูตรมีจำนวนทั้งหมด ๕ ผูก โดยแต่ละผูกเป็นสำนวนพูดของตัวละครแต่ละตัวซึ่งได้แก่ พระมาลัย พระยายม กระต่าย พระอินทร์ และพระศรีอารียะ แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทร้อยแก้ว แต่ความบางตอนเป็นร้อยแก้วที่มีสัมผัสคล้ายร้อยยาว ที่หน้าปกทางด้านบนเหนือชื่อตอนของทุกผูกมีข้อความเขียนด้วยปากกาเป็นอักษรไทยว่า “มาลัยสูตร” ส่วนทางด้านซ้ายของทุกผูกมีข้อความเขียนด้วยปากกาเป็นอักษรไทยว่า “พ่อหวัง แม่เอื้อง หนูเจิม บุตร สร้างไว้ในพระศาสนา ขอให้สำเร็จแก่พระนิพพาน”

๑. ลักษณะต้นฉบับ ต้นฉบับโบราณร้อยเป็นผูกจำนวน ๕ ผูก รวมทั้งหมด ๖๗ ลาน (๑๓๔ หน้าลาน) แต่ละหน้าลานจารด้วยอักษรขอมจำนวน ๕ บรรทัด ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ผูกที่ ๑

- ชื่อเรื่อง : พระมาลัยสนทนากับด้วยพระอินทราธิราช ผูก ๑
- รหัส : จป.ป. ๒๔๓/๑
- ขนาด : กว้าง ๔.๘ เซนติเมตร ยาว ๕๕.๒ เซนติเมตร
- จำนวนใบลาน : จารเนื้อเรื่อง ๒๕ ลาน เป็นใบลานเปล่า ๑๑ ลาน รวม ๓๖ ลาน
- ลักษณะใบลาน : ใหม่ สะอาด อยู่ในสภาพดีมาก จารหน้าละ ๕ บรรทัด
- ลักษณะอักษร : ตัวอักษรตรง สวยงาม ชัดเจน ทำให้อ่านง่าย
- เนื้อหา : เป็นสำนวนพูดของพระมาลัย
- หมายเหตุ : ที่หน้าปกด้านขวามีข้อความจารไว้ว่า “สร้างเมื่อพระพุทศักราชล่วง
ได้ ๒๔๖๒^๑ พรรษา จ้างข้าพเจ้า นายเจรจาร^๒ ๒๕ ลาน รวมเป็น
หนังสือ ๕ ผูกด้วยกัน เทศน์ ๓ ที่”

ผูกที่ ๒

- ชื่อเรื่อง : คำพระยายมราชสนทนากับพระมาลัย ผูก ๒
- รหัส : จป.ป. ๒๔๓/๒
- ขนาด : กว้าง ๔.๘ เซนติเมตร ยาว ๕๕.๒ เซนติเมตร
- จำนวนใบลาน : จารเนื้อเรื่อง ๗ ลาน มีใบลานเปล่า ๙ ลาน รวม ๑๖ ลาน
- ลักษณะใบลาน : ใหม่ สะอาด อยู่ในสภาพดีมาก จารหน้าละ ๕ บรรทัด
- ลักษณะอักษร : ตัวอักษรตรง สวยงาม ชัดเจน ทำให้อ่านง่าย
- เนื้อหา : เป็นสำนวนพูดของพระยายมราช
- หมายเหตุ : ที่หน้าปกด้านขวามีข้อความจารไว้ว่า “สร้างเมื่อพระพุทศักราชล่วง
ได้ ๒๔๖๒ พรรษา จ้างข้าพเจ้า นายเจรจาร ๗ ลาน”

ผูกที่ ๓

- ชื่อเรื่อง : คำกระหาชายนสนทนากับพระมาลัย ผูก ๓
- รหัส : จป.ป. ๒๔๓/๓
- ขนาด : กว้าง ๔.๘ เซนติเมตร ยาว ๕๕.๒ เซนติเมตร
- จำนวนใบลาน : จารเนื้อเรื่อง ๓ ลาน มีใบลานเปล่า ๖ ลาน รวม ๙ ลาน

^๑ ปัจจุบันปีพุทธศักราช ๒๕๔๖ เพราะฉะนั้นต้นฉบับใบลานอักษรขอมเรื่อง มาลัยสูตร มีอายุประมาณ ๘๔ ปี

^๒ นายเจรจาร หมายถึง นายเจรเขียนจาร

- ลักษณะใบลาน : ใหม่ สะอาด อยู่ในสภาพดีมาก จารหน้าละ ๕ บรรทัด
 ลักษณะอักษร : ตัวอักษรตรง สวยงาม ชัดเจน ทำให้อ่านง่าย
 เนื้อหา : เป็นสำนวนพูดของกระต่าย
 หมายเหตุ : ที่หน้าปกด้านขวามีข้อความจารไว้ว่า “สร้างเมื่อพระพุทธศักราชล่วง
 ได้ ๒๔๖๒ พรรษา จ้างข้าพเจ้า นายเจรจาร ๓ ลาน”

ผูกที่ ๔

- ชื่อเรื่อง : คำพระอินทร์สนทนากับพระ(มา)ลัย ผูก ๔
 รหัส : จป.ป. ๒๔๓/๔
 ขนาด : กว้าง ๔.๘ เซนติเมตร ยาว ๕๕.๒ เซนติเมตร
 จำนวนใบลาน : จารเนื้อเรื่อง ๑๘ ลาน มีใบลานเปล่า ๘ ลาน รวม ๒๖ ลาน
 ลักษณะใบลาน : ใหม่ สะอาด อยู่ในสภาพดีมาก จารหน้าละ ๕ บรรทัด
 ลักษณะอักษร : ตัวอักษรตรง สวยงาม ชัดเจน ทำให้อ่านง่าย
 เนื้อหา : เป็นสำนวนพูดของพระอินทร์
 หมายเหตุ : ที่หน้าปกด้านขวามีข้อความจารไว้ว่า “สร้างเมื่อพระพุทธศักราชล่วง
 ได้ ๒๔๖๒ พรรษา จ้างข้าพเจ้า นายเจรจาร ๑๘ ลาน”

ผูกที่ ๕

- ชื่อเรื่อง : คำพระศรีอารีย์สนทนากับพระมาลัย ผูก ๕
 รหัส : จป.ป. ๒๔๓/๕
 ขนาด : กว้าง ๔.๘ เซนติเมตร ยาว ๕๕.๒ เซนติเมตร
 จำนวนใบลาน : จารเนื้อเรื่อง ๑๔ ลาน มีใบลานเปล่า ๕ ลาน รวม ๑๙ ลาน
 ลักษณะใบลาน : ใหม่ สะอาด อยู่ในสภาพดีมาก จารหน้าละ ๕ บรรทัด
 ลักษณะอักษร : ตัวอักษรตรง สวยงาม ชัดเจน ทำให้อ่านง่าย
 เนื้อหา : เป็นสำนวนพูดของพระศรีอารียเมตไตรย
 หมายเหตุ : ที่หน้าปกด้านขวามีข้อความจารไว้ว่า “สร้างเมื่อพระพุทธศักราชล่วง
 ได้ ๒๔๖๒ พรรษา จ้างข้าพเจ้า นายเจรจาร ๑๔ ลาน”

ข้อสังเกต ที่หน้าปกคัมภีร์ใบลานเรื่องมาลัยสูตร ฉบับที่นำมาศึกษาไม่ปรากฏ
 ข้อความที่ระบุชื่อเรื่อง แต่ตอนจบเรื่องมีการระบุว่ “มาลัยยสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ” ซึ่งหมายถึงเรื่อง

“มาลัยสูตร” นั่นเอง และลักษณะการเขียนอังกา^๑ ของคัมภีร์ใบลานในผูกที่ ๑ – ๕ เริ่มตั้งแต่อักษร ญ เป็นต้นไป โดยผูกที่ ๑ เริ่มจากอักษร ญ – ฐ, ผูกที่ ๒ เริ่มจากอักษร ท – พุ, ผูกที่ ๓ เริ่มจากอักษร ฒ – ฒิ, ผูกที่ ๔ เริ่มจากอักษร ณ – ฏ, และผูกที่ ๕ เริ่มจากอักษร ถ – ท

๒. การลำดับเนื้อหา เนื่องจากต้นฉบับเรื่องมาลัยสูตร เป็นสำนวนเทศน์ปุจฉา วิสัชนา (การถามการตอบ) จึงมีการแยกสำนวนพูดของตัวละครแต่ละตัวออกจากกัน โดยบันทึกแยกเป็น ๕ ผูก ดังนั้นในการถ่ายถอดอักษรเป็นภาษาไทย ผู้วิจัยจึงรักษารูปแบบของต้นฉบับไว้ให้มากที่สุด คือ பிரவரตจากอักษรขอมมาเป็นอักษรไทยด้วยอักษรวิธียุคปัจจุบัน ซึ่งจะแยกเนื้อหาออกจากกันทั้ง ๕ ผูกตามลำดับเหมือนกับต้นฉบับ เพราะลักษณะดังกล่าวจะสร้างความยุ่งยากให้กับผู้อ่านที่จะลำดับเรื่องตามเจตน์จำนงของผู้ประพันธ์ ผู้วิจัยจึงใช้วิธีเขียนหมายเลขกำกับข้อความที่เป็นบทสนทนาไว้ทุกตอนของทุกผูกที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน เพื่อช่วยให้ผู้อ่านสามารถลำดับเนื้อหาได้ง่ายขึ้น กล่าวคือ ถัดในผูกที่ ๓ เขียนท้ายข้อความว่า ๒/๑ แสดงว่าให้ไปอ่านต่อผูกที่ ๒ ตอนที่ ๑ ซึ่งมีหลายเลขเขียนกำกับไว้ตรงกันในตอนต้นข้อความ คือ ๒/๑

ประวัติของพระมาลัยในพุทธศาสนา

พระมาลัยเป็นพระอรหันต์องค์สุดท้าย ในประวัติพุทธศาสนากล่าวว่าท่านมีชีวิตหลังพระพุทธเจ้าปรินิพพานไปแล้ว ๕๐๐ ปี (วัดมหา ณ นคร, ๒๕๒๕, หน้า ๒๗) แต่ในคัมภีร์ใบลานเรื่องมาลัยสูตรที่นำมาศึกษาระบุว่า ท่านมีชีวิตหลังพระพุทธเจ้าปรินิพพานไปแล้ว ๒๒๐ ปี ประวัติและพระจริยวัตรของพระมาลัยปรากฏอยู่ในคัมภีร์ฝ่ายมหายานและหินยานดังนี้

๑. นิกายมหายาน^๒ นิกายนี้อาจเรียกว่า อุตตรนิกาย (นิกายฝ่ายเหนือ) หรือ อารยวิภาทก็ได้ ประเทศที่นับถือนิกายมหายานได้แก่ จีน ทิเบต เกาหลี ญี่ปุ่น และเวียดนาม

^๑ อังกา คือ ตัวอักษรที่ใช้บอกหน้าหนังสือใบลาน ซึ่งจารไว้ที่บริเวณกึ่งกลางริมซ้ายด้านหลังของใบลานแต่ละใบ (หน้าซ่อน) นิยมใช้พยัญชนะในภาษาบาลีทั้งหมด ๓๓ ตัว คือ ก ข ค ฌ ง จ ฉ ช ฌ ญ ฎ ฐ ท ฒ ณ ต ถ ท ธ น ป ผ พ ภ ม ย ร ล ว ส ห ฬ และ อ โดยที่อักษรเหล่านี้จะต้องประสมกับสระในภาษาบาลี อักษรละ ๑๒ ตัว และเริ่มต้นตั้งแต่อักษรตัวแรก คือ ก ประสมกับสระดังนี้ ก กา กิ กี ฤ ฌ เก ไก โก เกา กั กะ เมื่อครบ ๑๒ ลานแล้ว ลานที่ ๑๓ จะต้องเปลี่ยนอักษรบอกอังกาใหม่เป็นอักษรตัวถัดไปและประสมกับสระต่าง ๆ ตามลำดับดังกล่าว (วิไล ธรรมวาจา, ๒๕๔๕, หน้า ๕๖)

^๒ คำว่า “มหายาน” แปลตามตัวว่า “ยานใหญ่” หรือ “ยานอันกว้างขวาง” เพราะสามารถบรรทุกทุกคนเป็นจำนวนมากข้ามความทุกข์จากการเวียนว่ายตายเกิดไปสู่นิพพานได้ในคราวเดียว (ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ และคณะ, ๒๕๔๐, หน้า ๔๘-๔๙)

เป็นต้น นิกายมหายานเป็นนิกายที่มีแนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องโลกหน้า วิญญาณ การเวียนว่ายตายเกิด โดยเคารพศรัทธาในพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ เพื่อให้สอดคล้องกับแนวความคิดดังกล่าว ฉะนั้นประวัติของพระมาลัยในพุทธศาสนานิกายมหายานจึงเป็นพระโพธิสัตว์

ตามประวัติของพระมาลัยทางนิกายมหายานนี้ พระยาอนุนามราชธน (๒๕๓๓, หน้า ๒๖๘) อธิบายไว้ในหนังสือเรื่องลัทธิของเพื่อนว่า มีพระโพธิสัตว์องค์หนึ่งชื่อ พระกษิติครรภ์ เป็นพระโพธิสัตว์ที่นับถือกันมากในประเทศจีนและญี่ปุ่น โดยพระโพธิสัตว์องค์นี้มีประวัติว่าชาติก่อนเกิดเป็นนางพราหมณ์ลงไปยังนรกเพื่อช่วยมารดาให้พ้นทุกข์และได้เห็นสัตว์นรกต่าง ๆ ถูกทรมาน จึงเกิดธรรมสังเวชตั้งปณิธานว่าจะบำเพ็ญกุศลเพื่อช่วยสัตว์นรกเหล่านี้ให้พ้นทุกข์ ครั้นชาติต่อมาก็ได้เกิดเป็นพระโพธิสัตว์นามว่า พระตี้จั่ง ซึ่งเป็นใหญ่ในนรกคอยเปิดทางให้สัตว์นรกสำนึกบาปแห่งตนเพื่อพ้นจากทุกข์ไป

ด้วยความเชื่อเกี่ยวกับพระกษิติครรภ์หรือพระตี้จั่ง^๑ จึงทำให้ในพิธีงเด็กมีรูปและแท่นบูชาพระตี้จั่ง แล้วมีการสวดอ้อนวอนเพื่อให้มาเป็นประธานในการประกอบพิธี และขอให้ท่านปลดเปลื้องทุกข์ของสัตว์นรก รูปลักษณะของพระกษิติครรภ์เป็นชายหนุ่ม สวมหมวกรูปใบไม้ห้าแฉก นั่งอยู่เหนือแท่นคล้ายบุษบก ข้างล่างมีรูปชายแก่อยู่ข้างหนึ่ง อีกข้างหนึ่งเป็นรูปหลวงจีนหนุ่มศีรษะโล้น บางทีทำเป็นรูปหลวงจีนธรรมดาถือไม้เท้าหัวมีวงแหวน (ชักขระ)

๒. นิกายเถรวาท^๒ นิกายเถรวาทนี้อาจเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ทักขิณนิกาย (นิกายฝ่ายใต้) หรือ หินยาน ก็ได้ ประเทศที่นับถือนิกายนี้ได้แก่ ศรีลังกา พม่า ไทย ลาว และกัมพูชา เนื่องจากนิกายเถรวาทยึดถือแนวทางปฏิบัติเพื่อให้หลุดพ้นจากทุกข์ โดยมีเป้าหมายสำคัญคือ บรรลุพระอรหันต์ เพื่อให้สอดคล้องกับเป้าหมายดังกล่าว ฉะนั้นประวัติของพระมาลัยในนิกายเถรวาทจึงเป็นพระอรหันต์

ตามประวัติของนิกายเถรวาท พระมาลัยเป็นพระอรหันต์องค์สุดท้ายภายหลังพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว ๕๐๐ ปี^๓ (วิมมานา ณ นคร, ๒๕๒๕, หน้า ๒๗) และในเนื้อเรื่องได้กล่าวว่า พระมาลัยอาศัยอยู่ที่บ้านกัมโพช ในโรหชนบท ประเทศลังกา ท่านมีฤทธิ์เสมอเหมือนพระโมคคัลลาน์ ได้ลงไปในนรกพบสัตว์นรกที่ทุกข์ทรมานมากมาย จึงโปรดสัตว์นรกด้วยการ

^๑ พระกษิติครรภ์ หรือ พระตี้จั่ง ในเวียดนามเรียกว่า เตียตังเยืองโบตีก

^๒ คำว่า "เถรวาท" แปลตามตัวว่า "วาทีของพระเถระ" เป็นพุทธศาสนาแบบดั้งเดิมเคร่งครัดในพระธรรมวินัย พยายามรักษาแนวความเชื่อและการประพฤติปฏิบัติตามพระเถระรุ่นแรก ๆ ในพุทธกาล (ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ และคณะ, ๒๕๔๐, หน้า ๔๘)

^๓ ในต้นฉบับใบลานอักษรขอม กล่าวว่า พระมาลัยเป็นพระอรหันต์ที่มีชีวิตอยู่หลังพุทธกาลแล้วได้ ๒๒๐ ปี

บันดาลฝนให้ตกลงมาทำลายไฟร้อนในนรกจนสิ้น อีกทั้งยังรับคำจากสัตว์นรกขึ้นมาบอกบรรดาญาติของสัตว์นรกเหล่านั้นที่อยู่บนโลกมนุษย์ และขึ้นไปสวรรค์เพื่อบูชาพระจุฬามณี ได้สนทนากับพระอินทร์และพระศรีอารียเมตไตรย

จากประวัติความเป็นมาของพระมาลัยในพุทธศาสนาทั้งสองนิกายดังกล่าวข้างต้น เห็นได้ว่า พระกษิติครรภหรือพระตี้จิงของนิกายมหายาน และพระมาลัยของนิกายเถรวาท ต่างมีความสัมพันธ์กันในด้านแนวความคิดคือ เป็นผู้เคยไปโปรดสัตว์ในนรกเหมือนกัน แต่เรื่องราวที่พระมาลัยไปบูชาพระจุฬามณีบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ และได้สนทนากับพระอินทร์และพระศรีอารียเมตไตรยมีแพร่หลายอยู่ในนิกายเถรวาทเท่านั้น โดยไม่ปรากฏเรื่องราวในนิกายมหายาน

ในส่วนที่เป็นความเชื่ออันเกี่ยวเนื่องกับพิธีกรรมพบว่า ในนิกายมหายานและเถรวาท ต่างก็มีพิธีกรรมในงานศพที่เกี่ยวข้องกับพระมาลัยคือ นิกายมหายานมีพิธีงัดเด็กหรือประเพณีเช่นวิญญูณ ในพิธีนี้จะมีการจัดรูปและแทนบูชาพระตี้จิง และสวดอ้อนวอนขอให้พระตี้จิงปลดเปลื้องความทุกข์ของสัตว์นรก ส่วนนิกายเถรวาทก็มีการสวดพระมาลัยเพื่อส่งสอนให้ผู้มาร่วมงานเกิดความเกรงกลัวต่อบาป โดยมีศพที่อยู่เบื้องหน้าเป็นอุทาหรณ์ ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่า เรื่องราวของพระมาลัยมีความเกี่ยวข้องกับประเพณีงานศพอยู่มากทั้งฝ่ายมหายานและเถรวาท

ด้วยเหตุที่เรื่องของพระมาลัยซึ่งปรากฏในนิกายมหายานและเถรวาทมีความสัมพันธ์กันทางด้านแนวความคิดความเชื่อเช่นนี้ พระยาอนุมานราชธนจึงตั้งข้อสังเกตว่า เรื่องพระมาลัยเป็นเรื่องที่ฝ่ายเถรวาทรับมาจากมหายาน โดยพระมาลัยเป็นองค์เดียวกับพระกษิติครรภ ดังความว่า

...เรื่องพระมาลัยอาจมีอยู่ในคัมภีร์ของมหายานคือ เรื่องพระโพธิสัตว์กษิติครรภ เพราะเนื้อเรื่องพระมาลัยไปขังมหายานมากกว่าของหินยาน นิกายหินยานรุ่นหลังได้มา แต่เมื่อไม่เห็นท่าทางว่าจะเป็นโพธิสัตว์ เพราะมีฤทธิ์เดชอยู่ จึงให้เป็นพระอรหันต์เสียตั้งนี้ก็ไม่ได้...

(พระยาอนุมานราชธน, ๒๕๓๓, หน้า ๒๖๙)

ประวัติความเป็นมาของเรื่องพระมาลัย

เรื่องพระมาลัยเป็นวรรณกรรมพุทธศาสนาที่รู้จักกันแพร่หลายในหมู่พุทธศาสนิกชนชาวไทยทุกภูมิภาคเป็นเวลายาวนาน ในประเทศไทยมีวรรณกรรมเรื่องพระมาลัยอยู่มากมายหลายฉบับหลายสำนวนไม่ว่าจะเป็น มาเลย์ยเทวดเถรวตฤ พระมาลัยคำหลวง พระมาลัยกลอนสวด (กาพย์พระมาลัย) มาลัยตันมาลัยปลาย (ภาคเหนือ) มาลัยหมื่นมาลัยแสน (ภาคอีสาน) และมาลัยสูตร ฉบับเทศน์ปฐจาวิธาน ซึ่งเรื่องพระมาลัยทุกฉบับทุกสำนวนล้วนมีโครงเรื่องเป็นแนว

เดียวกัน จะแตกต่างกันตรงสำนวนโวหาร ภาษา และรูปแบบคำประพันธ์ ทำให้วรรณกรรมเรื่อง พระมาลัยแต่ละฉบับแต่ละสำนวนมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว เรื่องพระมาลัยนอกจากจะเป็น วรรณกรรมที่แพร่หลายในประเทศไทยแล้ว ยังเป็นเรื่องที่แพร่หลายอยู่ในแถบประเทศเพื่อนบ้าน ของไทยอย่างประเทศพม่า ลาว และเขมร โดยในประเทศพม่าเรียกวรรณกรรมเรื่องพระมาลัยว่า “เจียง มาเล เบี้ยว” (แปลว่า ภาพพระมาลัย) ในประเทศลาวเรียกว่า “มาลัยหมื่นมาลัยแสน” ซึ่งเป็นชื่อที่ตรงกับทางภาคอีสานของไทย และประเทศเขมรใช้ชื่อภาษาบาลีในต้นฉบับตัวเขียนว่า “มาเลยุยเทวตเถรวตฺต” (สุภาพร มากแจ้ง, ๒๕๒๑, หน้า ๒๗ – ๒๘)

จากข้อความข้างต้นเห็นได้ว่า วรรณกรรมเรื่องพระมาลัยเป็นที่รู้จักกันดีในหมู่ พุทธศาสนิกชนทั้งชาวไทย พม่า ลาว และเขมร ซึ่งในประเทศไทยนั้นพบว่า มีเรื่องพระมาลัย มากมายหลายฉบับได้แก่

๑. มาเลยุยเทวตเถรวตฺต เป็นเรื่องพระมาลัย ฉบับภาษาบาลี ลักษณะคำประพันธ์ เป็นร้อยแก้วบรรยายเรื่อง และสลับด้วยฉันทาปัฐยาวัตรเป็นตอน ๆ โดยสุภาพร มากแจ้ง ได้นำมา ตรวจจสอบชำระต้นฉบับและแปลเป็นร้อยแก้ว^๑ เนื้อหาของเรื่องพระมาลัยมีการกล่าวถึงภูมิสถาน ในประเทศลังกา และมีการอ้างอิงชื่อบุคคลที่มีอยู่จริงในประวัติศาสตร์ลังกา เช่น พระเจ้า สัทธาติสและพระเจ้าทัญฐคามินิอภัย ดังตัวอย่างจากข้อความในมาเลยุยเทวตเถรวตฺต (แปล) ความว่า

...ได้ยินว่า ในครั้งอดีต ในตามพปณณิทวีป คือ ลังกาทวีป อันเป็นที่ ประดิษฐานพระรัตนตรัย มีพระเถระองค์หนึ่ง ชื่อ มาลัยเทวเถระ มีฤทธิ์และญาณอัน สูงสุด อาศัยอยู่บ้านกัมโปช ในโรชนบท...

...ในตามพปณณิทวีป เขาเกิดเป็นพระเจ้าแผ่นดิน พระนามว่า สัทธาติส เป็นพระภาคฯของพระเจ้าอภัยทัญฐ เป็นผู้มีจิตเลื่อมใส มีความเคารพในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์...

(สุภาพร มากแจ้ง, ๒๕๒๑, หน้า ๑๙๕, ๒๐๒)

จากสาระที่ปรากฏในคัมภีร์มาเลยุยเทวตเถรวตฺตข้างต้น ทำให้มีผู้สันนิษฐานว่าเรื่อง พระมาลัยน่าจะมีที่มาจากด้านเนื้อเรื่องมาจากประเทศลังกา ดังที่ ร.ต.ท.แสง มนวิฑูร (๒๕๗๗,

^๑ เจียง แปลว่า พระ, เบี้ยว แปลว่า ภาพ

^๒ ศึกษาเพิ่มเติมได้จากเรื่อง “มาเลยุยเทวตเถรวตฺต: การตรวจจสอบชำระ และการศึกษาเชิงวิเคราะห์” ของ สุภาพร มากแจ้ง

หน้า ๗ - ๘ อ้างถึงใน สันตณี อาบัววรัตน์, ๒๕๒๘, หน้า ๓๘) สันนิษฐานไว้ในหนังสือ "เรื่องมาลัย" ว่า ในสมัยพระเจ้าปรักรักรมพาหุที่ ๑ มหาราชองค์หนึ่งในพงศาวดารลังกาซึ่งเสวยราชย์เมื่อ พ.ศ. ๑๖๙๖ พระองค์ทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภกได้ทรงอาราธนาพระมหากัสสปเถระเป็นประธานการทำสังคายนาพระไตรปิฎก นับเป็นครั้งที่ ๗ ในตำนานฝ่ายใต้ เป็นเหตุให้พุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมาก มีคัมภีร์ทางศาสนาต่าง ๆ เกิดขึ้นมากมายในครั้งนั้น เช่น คัมภีร์อรรถกถาต่าง ๆ คัมภีร์มหาวงศ์ เข้าใจว่ามาเลย์ยเทวดเถรวัตถุก็คงเกิดขึ้นในสมัยนี้ด้วย เพราะเนื้อเรื่องเกี่ยวข้องกับเรื่องราวของลังกาทุกตอน เช่น พระนามของกษัตริย์ลังกา และความศรัทธาของพระองค์ที่มีต่อศาสนา อาชีพของบุคคลในเรื่องเป็นอาชีพลี้นงโค ซึ่งพบเห็นอยู่ทั่วไปในลังกา รวมทั้งการออกชื่อสถานที่ก็เป็นสถานที่ในลังกา

ส่วนประทีป ชุมพล (๒๕๑๘, หน้า ๒๒) เสนอความคิดเห็นไว้ในหนังสือวรรณคดีวิเคราะห์ ซึ่งแตกต่างไปจากความคิดของ ร.ต.ท. แสง มนวิฑูร ในด้านที่มาของเรื่องพระมาลัยว่าหลักฐานที่มายังไม่ปรากฏแน่ชัด เพราะในลังกาทตามหลักฐานเชื่อว่าไม่เคยปรากฏเรื่องของพระมาลัยเลย ... เรื่องราวเกี่ยวกับพระมาลัยเป็นเรื่องที่แต่งขึ้นมาในชั้นหลัง โดยเอาเรื่องราวในพระไตรปิฎก และเรื่องราวในคัมภีร์อุปัฏฐากมาผสมกัน แล้วผูกเรื่องราวของพระมาลัยขึ้นมา ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของสุภาพร มากแจ้ง (๒๕๒๑, หน้า ๒๙ - ๓๒) เรื่อง "มาเลย์ยเทวดเถรวัตถุ : การตรวจสอบชำระและการศึกษาเชิงวิเคราะห์" โดยศึกษาจากเนื้อหาในคัมภีร์มหาวงศ์^๑ คัมภีร์รสาวิณี คัมภีร์สหัสวัตถุปกรณ์ และคัมภีร์สัทธัมมาลังการ^๒ ประกอบกัน ได้สันนิษฐานว่า เรื่องพระมาลัยในประเทศทางเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไม่น่าจะมีที่มาจากประเทศลังกา ที่รับมาจากลังกาคงจะมีเพียงความคิดเรื่องพระมาลัยไปบูชาพระเจดีย์จุฬามณีบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์เท่านั้น ส่วนรายละเอียดต่าง ๆ คงมาผูกขึ้นในประเทศทางเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เอง โดยอาศัยแนวความคิดจากคัมภีร์เหล่านี้คือ

178279

^๑ ในคัมภีร์มหาวงศ์ ปริเฉทที่ ๓๒ มีเนื้อความพาดพิงถึงพระมาลัยเทวดเถร ว่าเป็นพระเถระที่มีชีวิตอยู่ในสมัยพระเจ้าพุทธคามินีนายก กษัตริย์แห่งลังกา (สุภาพร มากแจ้ง, ๒๕๒๑, หน้า ๒๙)

^๒ คัมภีร์ทั้ง ๓ นี้มีนิทานสั้น ๆ ชื่อ "จุลคัลละ" เหมือนกัน และมีเค้าโครงเรื่องทำนองเดียวกับคัมภีร์มาเลย์ยเทวดเถรวัตถุคือ กล่าวถึงพระมาลัยได้ขึ้นไปบูชาพระเจดีย์จุฬามณีบนสวรรค์ แต่คัมภีร์มาเลย์ยเทวดเถรวัตถุได้ขยายเรื่องราวของพระมาลัยออกไปมากกว่า เช่น มีการเพิ่มเติมตอนพระมาลัยลงไปโปรดสัตว์นรก พระมาลัยรับดอกบัวจากบุรุษยากจน พระมาลัยสนทนากับพระอินทร์ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีข้อต่างกันคือ ในจุลคัลละนิทานกล่าวถึงเทพบุตรเพียง ๕ องค์ แต่ในคัมภีร์มาเลย์ยเทวดเถรวัตถุกล่าวถึงเทพบุตรจำนวน ๑๒ องค์ และเทพธิดาจำนวน ๔ องค์ (สุภาพร มากแจ้ง, ๒๕๒๑, หน้า ๓๐ - ๓๑)

274. 904

๕1๕๖ ก

๑

๑. คัมภีร์สวาหิณี และคัมภีร์สหัสวัตตูปกรณ์ ให้แนวความคิดเรื่องพระมาลัยขึ้นไปบูชาพระจุฬามณีบนดาวดึงส์สวรรค์ และได้พบปะสนทนากับพระอินทร์ และพระศรีอารียเมตไตรย

๒. คัมภีร์มหาวงศ์ ให้แนวความคิดเรื่อง พระเจ้าพุทธกัสปามินิอภัย

๓. คัมภีร์พระไตรปิฎก เป็นรายละเอียดปลีกย่อยที่เพิ่มเติม เช่น แนวความคิดในการเปรียบเทียบพฤติกรรมของพระมาลัยว่าเหมือนกับพระโมคคัลลาน์ และการทำบุญด้วยดอกไม้ต่าง ๆ แล้วจะเกิดเป็นเทพผู้ทรงภูษาสีนนั้น ๆ น่าจะได้อาจารย์ พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย วิมานวัตถุ ส่วนแนวความคิดเรื่องอายุมนุษย์ในชมพูทวีป กาลบังเกิดแห่งพระอริยมะตไตรย และความเลื่อมของศาสนาพระสมณโคดม น่าจะได้อาจารย์พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค จักกวัตติสูตร และอัคคณฺณสูตร วาสุฏฐการทวารวัตถุ

จากที่กล่าวมาข้างต้นเห็นได้ว่า ที่มาของเรื่องมาเลย์ยเทวดาเถรวาทยังไม่สามารถระบุอย่างชัดเจนว่ามีจุดกำเนิดมาจากที่ใด แต่สามารถสรุปแนวความคิดของนักวิชาการได้เป็น ๒ แนวใหญ่ ๆ คือ

๑. มาเลย์ยเทวดาเถรวาทมีที่มาจากประเทศลังกา ซึ่ง ร.ต.ท. แสง มนวิฑูร เป็นผู้เสนอแนวความคิดนี้โดยพิจารณาจากพระนามของกษัตริย์ อาชีพ และชื่อสถานที่ที่ปรากฏในเรื่อง

๒. มาเลย์ยเทวดาเถรวาทไม่ได้มีที่มาจากประเทศลังกา ซึ่งแนวความคิดนี้ ประทีป ชุมพล และสุภาพร มากแจ้ง มีความคิดเห็นที่สอดคล้องกัน แต่ประทีป ชุมพล เสนอว่าเนื้อเรื่องน่าจะมาจากคัมภีร์พระไตรปิฎกกับคัมภีร์อุปัฏฐากเท่านั้น ในขณะที่สุภาพร มากแจ้ง เสนอว่าเนื้อเรื่องน่าจะมาจากคัมภีร์สวาหิณี คัมภีร์สหัสวัตตูปกรณ์ คัมภีร์มหาวงศ์ และคัมภีร์พระไตรปิฎกผสมกัน

ส่วนในด้านที่มาของผู้แต่งนั้น เนื่องจาก ร.ต.ท. แสง มนวิฑูร มีความเห็นว่าที่มาของเรื่องมาจากประเทศลังกา จึงทำให้สันนิษฐานว่า พระมาลัยเป็นเรื่องที่พระภิกษุชาวลังกาแต่งขึ้นตามประวัติลังกาวงศ์ในสมัยพระเจ้าปรักรมพาหุที่ ๑ ... ต่อมาผู้เขียนคำอธิบายมาลัยสูตร เรียกว่า ติปนีฎีกามาลัย หรือเรียกโดยสามัญทั่วไปว่า ฎีกามาลัย ผู้แต่งเป็นพระภิกษุชาวเชียงใหม่ชื่อ พุทธวิลาส สันนิษฐานว่าคงแต่งสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี ร.ศ. ๒๐๖๐ ซึ่งเป็นสมัยที่พระพุทธศาสนาในลานนากำลังเจริญรุ่งเรืองมาก มีวรรณกรรมพุทธศาสนาเกิดขึ้นหลายเรื่อง เช่น มงคลทิปนี ชินกาลมาลีปกรณ์ สารัตถสังคหะ จักรวาลทิปนี เป็นต้น (ร.ต.ท.แสง มนวิฑูร, ๒๕๓๗, หน้า ๒ - ๓ อ้างถึงใน สันทนี อาบัวรัตน์, ๒๕๒๘, หน้า ๓๘ - ๓๙)

ในขณะที่ประทับ ชุมพล (๒๕๑๘, หน้า ๑) มีความเห็นว่า นักปราชญ์ชาวไทยเป็นผู้แต่งเรื่องพระมาลัย และพุทธวิลาสก็เป็นพระภิกษุชาวเชียงใหม่

ส่วนสุภาพร มากแจ้ง (๒๕๒๑, หน้า ๓๕ - ๓๖) มีความเห็นว่า คัมภีร์มาเลย์ยเทวดเถรตถุฉบับแรกน่าจะแต่งขึ้นในประเทศพม่าโดยภิกษุชาวพม่า ระหว่างปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๖ - ต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๘ โดยแพร่หลายเข้ามาสู่ประเทศไทยทางภาคเหนือ คืออาณาจักรล้านนาไทยผ่านมาทางภาคกลางสู่อาณาจักรสุโขทัย แล้วแพร่หลายต่อไปสู่ลาวทางอาณาจักรล้านช้าง และเขมรตามลำดับ หรือจากล้านนาไทยไปสู่ล้านช้างทางหนึ่ง และจากล้านนาไทยสู่สุโขทัยแล้วไปสู่ประเทศเขมรอีกทางหนึ่ง ซึ่งประการหลังนี้น่าจะมีน้ำหนักมากกว่า แล้วได้รับการคัดลอกต่อ ๆ กันมา ส่วนคัมภีร์มาเลย์ยเทวดเถรตถุในประเทศไทยนั้นมีที่มาเป็น ๒ สายคือ แต่งขึ้นทางล้านนาไทย โดยภิกษุชาวล้านนา ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๗ - ๑๘ หลังจากฉบับพม่าไม่นานนักทางหนึ่ง และอีกทางหนึ่งแต่งขึ้นในสมัยสุโขทัยโดยภิกษุชาวสุโขทัยระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๙ - ๒๐ พร้อมทั้งที่คัมภีร์ถูกแต่งขึ้นเพื่ออธิบายโดยพระพุทธวิลาสภิกษุชาวสุโขทัย

ด้านผู้แต่งหนังสือฎีกามาลย์ฉบับอธิบายขยายความจากคัมภีร์มาเลย์ยเทวดเถรตถุ นั้น นักวิชาการเสนอแนวความคิดสอดคล้องกันว่า พระพุทธวิลาสเป็นผู้แต่งฎีกามาลย์เทวสูตร โดยที่ ร.ต.ท. แสง มนวิฑูร และ ประทีป ชุมพล มีความเห็นเหมือนกันว่า พระพุทธวิลาสเป็นพระภิกษุชาวเชียงใหม่ ในขณะที่สุภาพร มากแจ้ง มีความเห็นว่าพระพุทธวิลาสเป็นพระภิกษุชาวสุโขทัย

จากข้อมูลข้างต้นทำให้ไม่สามารถหาข้อสรุปที่แน่นอนได้ว่า คัมภีร์มาเลย์ยเทวดเถรตถุ มีจุดกำเนิดในประเทศลังกา ประเทศไทย หรือประเทศใกล้เคียง อย่างไรก็ตามผู้วิจัยมีความเห็นว่า เรื่องพระมาลัยฉบับอื่น ๆ ในประเทศไทยนั้นน่าจะได้รับการพัฒนาทางด้านรูปแบบและเนื้อหา มาจากคัมภีร์มาเลย์ยเทวดเถรตถุ เนื่องจากคัมภีร์มาเลย์ยเทวดเถรตถุเป็นฉบับภาษาบาลี เมื่อผู้ประพันธ์นำมาแปลเป็นภาษาไทยและเห็นว่ามีเนื้อหาที่สามารถใช้เป็นกุศโลบายสอนคนในสังคมได้ดี จึงได้รับความนิยมและแต่งเป็นเรื่องพระมาลัยสำนวนที่แตกต่างกัน

๒. พระมาลัยคำหลวง มีลักษณะคำประพันธ์เป็นร้อยโบราณสลักับร้อยสุภาพ (ใช้ตอนบรรยายเรื่อง) แต่ตอนนำเรื่องและจบเรื่องใช้โคลงสี่สุภาพ เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรทรงนิพนธ์เรื่องพระมาลัยคำหลวงขึ้นในวันพฤหัสบดี แรม ๗ ค่ำ เดือน ๕ ปีมะเมีย พ.ศ. ๒๒๔๐ ดังปรากฏในโคลงบทหนึ่งซึ่งระบุวันเวลาที่แต่งหนังสือไว้ว่า

เมื่อเสร็จศักราชได้
สองร้อยแปดสิบสวรรค
สิบแปดเดือนหกวัน
เดือนห้าแรมเจ็ดเข้า

สองพัน
เศษห้า
พยุหค์
เขตช้างปี่มะเมีย ฯ

(กรมศิลปากร, ๒๕๓๑, หน้า ๑๗๗)

ในด้านที่มาของเรื่องพระมาลัยคำหลวงนั้น อรอนงค์ พัดพาดี (๒๕๒๒, หน้า ๓๗) ศึกษาเรื่องพระนิพนธ์ประเภทคำหลวงของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร กล่าวว่า พระมาลัยคำหลวงมีที่มาจากฎีกามาเลย์ ซึ่งเขียนขึ้นเพื่ออธิบายมาเลย์ยเหตุเหตุที่เขียนด้วยภาษาบาลีอีกทีหนึ่ง แต่จากการศึกษาของ วัฒนา ณ นคร (๒๕๒๕, หน้า ๑๘) เรื่องลักษณะร่วมของเรื่องพระมาลัย ในวรรณกรรมพื้นบ้านและพระมาลัยคำหลวง ได้สรุปว่า พระมาลัยคำหลวงมีที่มาจากคัมภีร์มาเลย์ยเหตุเหตุ เพราะถ้าพิจารณาจากการใช้ความเปรียบในพระมาลัยคำหลวงพบว่ามีความบางตอนตรงกับคัมภีร์มาเลย์ยเหตุเหตุ เช่นตอนที่กล่าวถึงพระมาลัยว่าจะนำดอกอุบลขึ้นไปบูชาพระเจดีย์ฟ้ามณี ในคัมภีร์มาเลย์ยเหตุเหตุ (แปล) มีเนื้อความว่า

...พระเถระเข้ามานอนเป็นบาทแห่งอภิญญา แล้วออกจากมานเหาะขึ้นสู่
ท้องฟ้าในทันใด ดุจดั่งหงส์ทอง เพียงลัดนิ้วมือเดียวเที่ยวถึงพระเจดีย์ เบื้องหน้า
เวชยันตปราสาท ...

(สุภาพร มากแจ้ง, ๒๕๒๑, หน้า ๑๙๗)

ซึ่งในพระมาลัยคำหลวง ฉบับเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร มีข้อความตรงกันว่า

...คิดชอบฉันท์บนาน เข้าจุตุดถมานสมาธิ อันเป็นบาทอภิญญาณ
เธออธิษฐานจากมานเสร็จ ก็เหาะระเห็จด้วยฤทธิ์รงค์ ดุจสุวรรณหงส์บินบน
ลัดมือดลคัคคณา ป่ายพักตราวิมลพรรณ จะพอะ (เฉพาะ) เวชยันตปราสาท...

(กรมศิลปากร, ๒๕๓๑, หน้า ๑๕๖)

หรือตอนพระมาลัยเสด็จกลับจากสวรรค์ขึ้นดาวดึงส์สู่โลกมนุษย์ ก็พบว่ามีความ
บรรยายที่ตรงกัน ในมาเลย์ยเหตุเหตุ (แปล) บรรยายว่า

...งดงามประหนึ่งหงส์ทองที่มีร่างกายงดงามทั้งสง่าผ่าเผยด้วยศรัทธาอันหา
มลทินมิได้ คือ วิชา ๓ อันประเสริฐอย่างยิ่ง ด้วยปีกอันวิจิตร คือ ฌานที่ ๔ มีส่วน

อันทรงด้วยเท้าทั้งคู่ คือ อิทธิบาทอันประเสริฐ และประดับด้วยขนทั้งสี่อัน
ปราศจากมลทิน คือ วิโมกข์ ๔ ปฏิสัมภิทาญาณโลกียสัทธิ...

(สุภาพร มากแจ้ง, ๒๕๒๑, หน้า ๒๑๕)

ในขณะที่พระมาลัยคำหลวง ฉบับเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร บรรยายว่า

...อันว่าบรมกายแห่งพระองค์ ดุจดั่งหงส์อลงการ อันจุตุดมณาทังสี่
คือปีกปักซี่ไภยาส อันจุตุดิทธิบาทปรากฏ คือทวิบทสุวรรณหงส์ อันยรรยงประสิทธิ์
ประดับด้วยฤทธิ์พระสัทธิธรรม...

(กรมศิลปากร, ๒๕๓๑, หน้า ๑๗๔ - ๑๗๕)

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า การใช้คำเปรียบของคัมภีร์มาเลย์ยเหตุเถรวตฺต (แปล) และ
พระมาลัยคำหลวงเป็นไปในแนวเดียวกัน

นอกจากการใช้ความเปรียบจะเป็นแนวเดียวกันแล้ว การดำเนินเรื่องในภาคนี้ก็เป็น
ไปในแนวเดียวกันด้วยคือ พระมาลัยคำหลวงจะดำเนินเรื่องในภาคนี้รวดเร็ว ไม่เน้นการ
บรรยายภาพเหตุการณ์ในนรกอย่างละเอียดชัดเจนและน่ากลัว ส่วนการกล่าวถึงจริยวัตรของ
พระมาลัยว่าเหมือนพระโมคคัลลาน์และเพิ่มบทสนทนาระหว่างสัตว์นรกกับพระมาลัยนั้น เป็นการ
กล่าวความเพิ่มเติมเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ไม่ได้มีผลทำให้เรื่องพระมาลัยคำหลวงมีการดำเนินเรื่อง
แตกต่างไปจากการดำเนินเรื่องในมาเลย์ยเหตุเถรวตฺตมากเท่าใดนัก

หากพิจารณาข้อความที่ผู้ประพันธ์ระบุไว้ในตอนเริ่มเรื่องว่า “ข้าจะขอกล่าวตาม
พระบาลี ในคัมภีร์พระมาลัย ตามอรรถาธิบายอันมดี ให้โสมนัสศรัทธา” และตอนท้ายเรื่องว่า
“มาลัยวตฺต นิรุติ อันพรรณนาตามพระบาลี ในคัมภีร์มาลัย ตามกระแสปัญญา มนสิการะ
ข้าอันกล่าวถึงเรื่องราวเท่านั้น” จะเห็นได้ว่าเรื่องพระมาลัยคำหลวงแต่งขึ้นตามคัมภีร์ภาษาบาลี

จากประเด็นทั้งหมดที่กล่าวมาไม่ว่าจะเป็นด้านความเปรียบ การดำเนินเรื่อง และ
ข้อความที่ปรากฏในเนื้อเรื่อง ทำให้ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า เรื่องพระมาลัยคำหลวงน่าจะมีที่มาจาก
มาเลย์ยเหตุเถรวตฺตซึ่งเป็นคัมภีร์ภาษาบาลีมากกว่ามาจากคัมภีร์ฎีกาบาลีที่พระพุทฺธิวาสแต่ง
ขึ้นเพื่ออธิบายขยายความคัมภีร์มาเลย์ยเหตุเถรวตฺตอีกทีหนึ่ง

๓. พระมัลลยกลอนสวด^๑ เป็นวรรณกรรมพุทธศาสนาฉบับภาคกลาง มีแพร่กระจายอยู่ตามวัดเกือบทุกวัด แต่ละฉบับมีเนื้อหาคล้ายคลึงกัน จะแตกต่างกันบ้างที่ถ้อยคำสำนวนเท่านั้น ลักษณะคำประพันธ์ในพระมัลลยกลอนสวดประกอบด้วย กาพย์ยานี ๑๑ กาพย์ฉบัง ๑๖ และคำประพันธ์ซึ่งมีลักษณะบังคับแบบกลอน แต่มีจำนวนคำวรรคละ ๔ คำ

ต้นฉบับเรื่องพระมัลลยกลอนสวดฉบับที่เก่าแก่ที่สุดที่ค้นพบในขณะนี้คือ พระมัลลยกลอนสวดฉบับของ “ท่านตารอด ท่านยายสังสร้างไว้” โดยมีข้อความบอกไว้ในตอนท้ายว่า “สาเวตปาย ๓ โมง ในนางวัน ๗ เดือน ๑๐ ปีเถาะ สัพทศก จุลศักราชพันร้อยพระวสา” (ธนิต อยู่โพธิ์, ๒๕๒๔, หน้า ๒๘) เข้าใจว่าราวพุทธศักราช ๒๒๘๑ ในรัชกาลพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ

ด้านที่มาของเนื้อเรื่องในพระมัลลยกลอนสวดนั้น ประทีป ชุมพลและคณะ (๒๕๑๙, หน้า ๒๔๑) เสนอบทความเรื่อง พระมัลลยคำกาพย์ พบว่า พระมัลลยคำกาพย์ (พระมัลลยกลอนสวด) สำนวนที่รวบรวมโดยธรรมานุภาพ สำนักพิมพ์บุตร ส. ธรรมภักดี สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์ สำนวนวัดท่าเดาไทย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และสำนวนพระมัลลยคำกาพย์ภาคใต้ มีข้อความกล่าวถึงที่มาของเรื่องตรงกันว่ามาจากคัมภีร์ขุททกนิกาย^๒ ดังความว่า

ธรรมนี้ท่านผู้ปราชญ์

อันเจลยวณลาดชื่อเมธี

นำมาแต่คัมภีร์

ชื่อขุททกนิกาย

บอกไว้ให้เป็นผล

เป็นกุศลแก่หญิงชาย

สัปบุรุษท่านทั้งหลาย

ทั้งจำไว้สั่งสอนใจ

พระมัลลยกลอนสวดสำนวนภาคกลางนี้ มีเนื้อหาเหมือนกับพระมัลลยคำกาพย์ (กาพย์พระมัลลย) ซึ่งเป็นวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ กล่าวคือ เนื้อหาเน้นในภาคนรก มีการบรรยายสภาพของนรก โทษที่ทำให้สัตว์นรกต้องรับกรรม และเปรตชนิดต่าง ๆ ถึงแม้ว่าการใช้ถ้อยคำสำนวนภาษาของพระมัลลยคำกาพย์จะเป็นภาษาถิ่นได้ แต่ก็เชื่อว่าพระมัลลยกลอนสวดของภาคกลางและพระมัลลยคำกาพย์ของภาคใต้มีต้นเค้ามาจากที่เดียวกัน

^๑ สำเร็จปาย ๓ โมง ในเพ็งวัน ๗ (วันเสาร์) เดือน ๑๐ (กันยายน) ปีเถาะ สัพทศก จุลศักราช ๑๑๐๐ ปี

^๒ คัมภีร์ขุททกนิกาย แปลว่า หมวดเล็กน้อย รวบรวมข้อธรรมที่ไม่จัดเข้าใน ๔ หมวดคือ ทิมนิกาย มัชฌิมนิกาย สังยุตตนิกาย อังคุตตรนิกาย ของคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย แบ่งเป็นหัวข้อใหญ่ ๑๕ เรื่อง โดยเรื่องพระมัลลยน่าจะได้นำความคิดของเรื่องมาจากเรื่องวิมานวัตถุและเปตวัตถุ ในคัมภีร์ขุททกนิกาย เพราะในทั้งสองเรื่องนี้ กล่าวเล่าถึงการไปเยือนนรกและสวรรค์ของพระโมคคัลลาน์ และได้เสด็จลงไปโปรดสัตว์นรกและชาวสวรรค์

วัฒนา ณ นคร (๒๕๒๕, หน้า ๑๙) ศึกษาเรื่องลักษณะร่วมของเรื่องพระมาลัยในวรรณกรรมพื้นบ้านและพระมาลัยคำหลวง สันนิษฐานว่า พระมาลัยกลอนสวดน่าจะได้รับเนื้อเรื่องและเค้าโครงเรื่องโดยตรงมาจากฎีกามาลัย เพราะมีเนื้อความขยายเพิ่มเติมจากคัมภีร์มาเลย์ยเหตุตถะวัตถุอีกเป็นอันมาก เช่น เพิ่มรายละเอียดในภาคกรก ส่วนภาคสรวรค์นั้นตรงกับรายละเอียดที่มีในมาเลย์ยเหตุตถะวัตถุและพระมาลัยคำหลวง

ส่วนด้านยุคสมัยที่แต่งเรื่องพระมาลัยกลอนสวดนี้ อรอนงค์ พัดพาดี (๒๕๒๒, หน้า ๔๔) ศึกษาเรื่องพระนิพนธ์ประเภทคำหลวงของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร สรุปว่า เรื่องพระมาลัยกลอนสวดแต่งก่อนพระมาลัยคำหลวง โดยสอดคล้องกับความคิดของไพศาล เขาวนิตี (๒๕๒๒, หน้า ๑๓๒ – ๑๓๓) ที่กล่าวไว้ในบทความเรื่องพระมาลัยคำสวด : วรรณกรรมชาวบ้านว่า พระมาลัยคำสวดคงแต่งช่วงสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น คือประมาณ พ.ศ. ๒๐๒๕ – ๒๑๙๐ และแต่งก่อนพระมาลัยคำหลวง โดยผู้แต่งอาจจะได้รับอิทธิพลจากมัลลยสูตรของพระภิกษุชาวลังกา จากฎีกามาลัยของพระพุทธวิลาส หรือจากพระมาลัยวรรณกรรมท้องถิ่นฉบับอื่น ๆ

จากการศึกษาของ วัฒนา ณ นคร (๒๕๒๕, หน้า ๔๐) เรื่องลักษณะร่วมของเรื่องพระมาลัยในวรรณกรรมพื้นบ้านและพระมาลัยคำหลวง เชื่อว่าพระมาลัยกลอนสวดแต่งในสมัยกรุงศรีอยุธยาและแต่งก่อนพระมาลัยคำหลวง โดยให้เหตุผลดังนี้คือ

๑. มีเค้ามูลว่าเรื่องพระมาลัยปรากฏในประเทศไทยตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย ในรัชสมัยพระมหาธรรมราชาที่ ๑ หรือพระญาลิไท ดังมีเรื่องราวการบูชาพระสฤงเจดีย์ การเทศน์มหาชาติ และพระศรีอารียเมตไตรย กล่าวไว้ในศิลาจารึกหลายหลัก และระหว่างพุทธศักราชที่ ๑๙ – ๒๐ พระพุทธวิลาสได้แต่งฎีกามาลัย ซึ่งน่าจะเป็นต้นเค้าเรื่องพระมาลัยฉบับกลอนสวด

๒. สมัยพระเจ้าทรงธรรม มีการแต่งหนังสือสวดแพร่หลาย ประกอบกับมีการสวดทำนองต่าง ๆ เกิดขึ้นในระยนี้ เรื่องพระมาลัยกลอนสวดสามารถใช้สวดทำนองได้ด้วย ทั้งยังเป็นหนังสือสวดที่แพร่หลายควบคู่กับเรื่องมหาชาติ เนื้อเรื่องกล่าวพาดพิงเรื่องการเทศน์มหาชาติ และสนับสนุนให้ประชาชนฟังเทศน์มหาชาติอีกด้วย

๓. พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ฯ ทรงตรากฎพระสงฆ์อันเป็นข้อห้ามสำหรับพระภิกษุ สามเณร ห้ามเทศน์มหาชาติเป็นลำนำ และห้ามสวดพระมาลัยในงานศพ แสดงว่าเรื่องดังกล่าวเป็นที่นิยมและมีมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาแล้ว

๔. มีความสับสนด้านการใช้อักษรวิธิตัวสะกด การันต์ และรูปแบบฉันทลักษณ์ไม่เคร่งครัดตามแบบแผน เข้าใจว่าน่าจะแต่งก่อนหนังสือจินตามณี คือ ก่อน พ.ศ. ๒๒๒๓

ส่วนการศึกษาของ สันทนี อาบัวรัตน์ (๒๕๒๘, หน้า ๑๓๑) เรื่องการศึกษาวรรณกรรมอีสานเรื่องมาลัยหมื่นมาลัยแสน มีความเห็นว่า พระมาลัยกลอนสวดน่าจะแต่งขึ้น

ที่หลังพระมาลัยคำหลวงหรือมิฉะนั้นก็อาจแต่งในยุคเดียวกัน เพราะแม้แต่พระมาลัยกลอนสวดเล่มที่เก่าที่สุดก็ยังมีข้อความระบุว่า สำเร็จเมื่อพุทธศักราช ๒๒๘๑ ซึ่งเป็นระยะเวลาหลังเกิดพระมาลัยคำหลวง ๑ ปี และเนื่องจากในพระมาลัยกลอนสวดนั้นมีการบรรยายถึงภาคกรกอย่างละเอียดชัดเจน กล่าวถึงโทษผิดที่ทำให้ไปเกิดในนรก รวมทั้งการต้องเกิดเป็นเปรต เรื่องราวเหล่านี้ได้มาจากพระไตรปิฎก ไตรภูมิพระร่วง คัมภีร์ทางพุทธศาสนาเรียกว่า คัมภีร์มหาวิบาก เนื้อหาตอนนี้จึงน่าจะเป็นการเติมเข้าไปภายหลัง เพราะไม่น่าจะเป็นไปได้ว่าพระมาลัยกลอนสวดเกิดขึ้นก่อนแล้วพระมาลัยคำหลวงซึ่งเกิดขึ้นภายหลังจะตัดข้อความที่มีอยู่แล้วทิ้งไปมากมาย

จากที่กล่าวมาในด้านที่มาของเรื่องพระมาลัยกลอนสวดและยุคสมัยที่แต่งพระมาลัยกลอนสวด สรุปได้ว่า เรื่องพระมาลัยกลอนสวดน่าจะมีที่มาทางด้านเนื้อเรื่องมาจากฎีกามาลัย เพราะปรากฏเนื้อความที่แต่งขยายเพิ่มเติมเข้าไป คือกล่าวถึงภาคกรกอย่างชัดเจน มากกว่าในพระมาเลยุยเทวทูตเถรวัตถุ และพระมาลัยคำหลวง ส่วนระยะเวลาที่แต่งนั้นยังไม่สามารถสรุปได้ชัดเจนว่า เรื่องพระมาลัยฉบับไหนจะแต่งก่อนกันระหว่างพระมาลัยกลอนสวดกับพระมาลัยคำหลวง

๔. มาลัยหมื่นมาลัยแสน จากการศึกษาวรรณกรรมอีสานเรื่องมาลัยหมื่นมาลัยแสนของสันที อาบัวรัตน (๒๕๒๘, หน้า ๑๑๓) พบว่า มาลัยหมื่นมาลัยแสนเป็นวรรณกรรมพุทธศาสนาที่สำคัญเรื่องหนึ่งของทางภาคอีสาน ซึ่งแพร่กระจายอยู่เกือบทุกวัด ต้นฉบับโบราณจารด้วยตัวอักษรธรรมอีสาน เป็นภาษาบาลีและภาษาถิ่นอีสาน แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทรำยการดำเนินเรื่องใช้วิธีปุจฉาวิสัชนา (การถามการตอบ) ตลอดเรื่อง โดยกำหนดให้ตัวละครเป็นผู้ตั้งคำถามและเฉลยคำตอบเพื่อเป็นการอธิบายความหรือให้รายละเอียด ทำให้เข้าใจได้ดียิ่งขึ้น

ทางด้านที่มาของเรื่องมาลัยหมื่นมาลัยแสนนั้น แปลมาจากมาเลยุยเทวทูตเถรวัตถุโดยตรงเพราะมีเนื้อหาเหมือนกันเกือบทั้งหมดคือเน้นภาคสวรรค์ โดยเนื้อหาแบ่งเป็น ๒ ตอนคือมาลัยหมื่น เป็นตอนที่พระมาลัยสนทนากับพระอินทร์ถึงการสร้างกุศลของเทวดาที่มาบูชาพระเจดีย์จุฬามณี ซึ่งมีบริวารติดตามมาด้วยตั้งแต่ ๑๐๐ - ๑๐,๐๐๐ องค์ และมาลัยแสนเป็น

๑ ส่วนภาคกรกนั้น ทั้งในมาเลยุยเทวทูตเถรวัตถุและมาลัยหมื่นมาลัยแสน กล่าวเพียงว่า พระมาลัยลงไปโปรดสัตว์นรกและนำชาวควรวขึ้นมาบอกแก่ญาติพี่น้องให้ทำบุญกุศลไปให้เท่านั้น อีกทั้งยังไม่มีกรกล่าวเปรียบเทียบอิทธิฤทธิ์และคุณลักษณะของพระมาลัยว่าเหมือนกับพระโมคคัลลาน์เหมือนกัน ซึ่งในเรื่องพระมาลัยฉบับอื่น ๆ จะกล่าวความในภาคกรกมากกว่าทั้งสองฉบับนี้ อีกทั้งมีการเปรียบเทียบพระมาลัยว่าเหมือนกับพระโมคคัลลาน์ด้วย

ตอนที่บรรยายถึงผลบุญของเทวดาที่มีบริวารติดตามมา ๑๐๐,๐๐๐ องค์ จนถึงพระมาลัย
สนทนากับพระศรีอาริย์เมตไตรย แล้วเสด็จกลับยังชมพูทวีป

๕. มาลัยต้นมาลัยปลาย (ปฐมมาลัยทุติยมาลัย) เป็นวรรณกรรมพุทธศาสนาเรื่อง
พระมาลัยสำนวนท้องถิ่นภาคเหนือ ซึ่งแพร่กระจายอยู่ตามวัดทั่วไป แต่ฉบับที่แพร่หลายอย่างยิ่ง
และยังคงใช้เทศน์กันอยู่เป็นประจำคือ มาลัยต้นมาลัยปลาย ฉบับพระยาพื้น วัดบ้านเอื้อม
ตำบลบ้านเอื้อม อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง (สันทนี อามวรรตน์, ๒๕๒๘, หน้า ๑๑๓) ต้นฉบับ
โบราณจารด้วยอักษรธรรมล้านนาเป็นภาษาบาลีและภาษาถิ่นเหนือ แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภท
ร่าย เนื้อหาของเรื่องแบ่งเป็น ๒ ตอนคือ ตอนแรกเรียกมาลัยต้น (ปฐมมาลัย) กล่าวถึงพระมาลัย
สนทนากับพระอินทร์เรื่องการสร้างกุศลของเทวดาที่มานุชาพระเจดีย์จุฬามณี ซึ่งมีบริวารติดตาม
มาด้วยตั้งแต่ ๑๐๐ – ๑๐,๐๐๐ องค์ ส่วนตอนที่สองเรียกมาลัยปลาย (ทุติยมาลัย) เป็นตอนที่
บรรยายถึงผลบุญของเทวดาที่มีบริวารติดตามมา ๑๐๐,๐๐๐ องค์ จนถึงพระมาลัยสนทนากับ
พระศรีอาริย์เมตไตรยแล้วเสด็จกลับยังชมพูทวีปนำข่าวมาบอกประชาชน

จากการศึกษาของ สันทนี อามวรรตน์ (๒๕๒๕, หน้า ๑๑๓, ๑๓๐) เรื่องการศึกษา
วรรณกรรมอีสานเรื่องมาลัยหมื่นมาลัยแสน ได้จัดวรรณกรรมเรื่องมาลัยต้นมาลัยปลายอยู่ในกลุ่ม
เดียวกับเรื่องมาลัยหมื่นมาลัยแสน เพราะเมื่อเปรียบเทียบเนื้อหาจะเห็นได้ว่ามาลัยต้นมาลัย
ปลายมีเนื้อหาด้านคล้ายคลึงกับมาลัยหมื่นมาลัยแสนจนเกือบจะเรียกได้ว่าเป็นฉบับเดียวกัน^๑ ดังนั้น
จึงสรุปได้ว่า วรรณกรรมเรื่องมาลัยต้นมาลัยปลายของภาคเหนือมีที่มาทางด้านเนื้อเรื่องมาจาก
คัมภีร์มาเลยุยเทวดุเถรวตฺตุเหมือนกับวรรณกรรมเรื่องมาลัยหมื่นมาลัยแสนของภาคอีสาน

๖. มาลัยสูตร เป็นวรรณกรรมเรื่องพระมาลัยฉบับสำนวนเทศน์ปจฺจาวลิศฺชนาที่พบแพร่
กระจายอยู่ในแถบภาคกลางและภาคตะวันออก ในด้านที่มาของเรื่องยังไม่มีนักวิชาการท่านใด
ศึกษาและสรุปไว้อย่างชัดเจน แต่จากการสืบค้นด้านที่มาของวรรณกรรมเรื่องมาลัยสูตร โดยใช้
หลักการพิจารณาด้านเนื้อเรื่องเป็นสำคัญ สรุปได้ว่า แม้เรื่องมาลัยสูตร จะมีโครงเรื่องและ
เนื้อเรื่องโดยรวมเหมือนกับมาเลยุยเทวดุเถรวตฺตุ พระมาลัยคำหลวง พระมาลัยกลอนสวด
(กาพย์พระมาลัย) มาลัยหมื่นมาลัยแสน และมาลัยต้นมาลัยปลาย แต่มีเนื้อเรื่องที่เป็นราย
ละเอียดปลีกย่อยต่างไปจากวรรณกรรมเรื่องพระมาลัยทุกฉบับดังกล่าว และหากนำไปพิจารณา

^๑ ธวัช ปุณโณทก (๒๕๔๐, หน้า ๑๗๙) ได้ให้ข้อสังเกตไว้ในหนังสือ วิเคราะห์วรรณกรรมท้องถิ่นเชิงเปรียบเทียบ เกี่ยวกับเรื่อง สาเหตุที่วรรณกรรมภาคเหนือและวรรณกรรมอีสานมีโครงเรื่องเหมือนกันว่า เป็นเพราะใน
สมัยอดีตอาณาจักรล้านนาเชียงใหม่และล้านช้าง หรือประชาคมลุ่มแม่น้ำโขง (รวมทั้งภาคอีสานด้วย) มีความ
สัมพันธ์กันใกล้ชิดทางด้านวัฒนธรรมมาก โดยเฉพาะทางด้านวรรณกรรมและอักษรศาสตร์ (ตัวอักษร)

เทียบกับเนื้อเรื่องในหนังสือฎีกามาลย์เทวสูตรที่อธิบายธรรม ป. นำต้นฉบับเก่ามาเรียบเรียงขึ้นใหม่ในปีพุทธศักราช ๒๔๗๙ พบว่า มาลย์สูตรมีเนื้อเรื่องบางตอนเป็นทำนองเดียวกับหนังสือฎีกามาลย์เทวสูตรมากกว่าเรื่องพระมาลัยฉบับอื่น ๆ ดังนี้

ภาคนรกทั้งในมาลัยสูตร และหนังสือฎีกามาลย์เทวสูตรมีการกล่าวถึงนามเทวทูต ๕ ประการและสัณฐานนรกเหมือนกัน ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ ๑ ภาคนรก ตอนกล่าวถึงสัณฐานนรก เรื่องมาลัยสูตรกล่าวบรรยายความว่า

...ข้าแต่ผู้เป็นเจ้านรกใหญ่ ๘ ชุม ยาว ๑๐๐ โยชน์ กว้าง ๑๐๐ โยชน์
ลึกก็ ๑๐๐ โยชน์ กำแพงเหล็กหนา ๙ โยชน์ พื้นผาเหล็กหนา ๙ โยชน์ มีสัณฐาน
สี่เหลี่ยมจัตุรัส...

(มาลัยสูตร ดูที่ภาคผนวก หน้า ๒๐๔)

ส่วนหนังสือฎีกามาลย์เทวสูตร กล่าวบรรยายความว่า

...มหานรกคือ นรกใหญ่นั้นมี ๘ ชุม ด้วยกัน ... ในบรรดามหานรกทั้ง ๘
ชุมนั้นแต่ละชุม ๆ มีมุม ๔ มุม มีประตู ๔ ทิศ และแต่ละชุม ๆ มีส่วนกว้างได้ ๑๐๐
โยชน์ ส่วนลึกก็ได้ ๑๐๐ โยชน์ มีผาแลกำแพงเป็นเหล็กล้อมอยู่โดยรอบ มีส่วนหนา
ได้ ๙ โยชน์ แลแผ่นดินเหล็กก็หนาได้ ๙ โยชน์...

(อธิบายธรรม ป., ๒๔๗๙, หน้า ๑๘)

ภาคสวรรค์ตอนพระมาลัยสนทนากับพระอินทร์ ทั้งในมาลัยสูตรและหนังสือฎีกามาลย์เทวสูตรมีการกล่าวถึงนามพระอินทร์ ๗ ประการ เหตุที่พระอินทร์เกรงกลัวอเนกวรรณเทพบุตร เรื่องเอราวัณเทพบุตร และเรื่องพระเขี้ยวแก้วเหมือนกัน ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ ๒ ตอนกล่าวถึงสาเหตุที่พระอินทร์เกรงกลัวอเนกวรรณเทพบุตร วรรณกรรมเรื่องมาลัยสูตร กล่าวว่า

... นี่แลบพิตร รูปได้ยินว่ามหาบพิตรเสด็จออกไปเซยชมสวนอุทยาน ไปพบ
พานอเนกวรรณเทพบุตร หนึ่งอุตุลุดมุดหัว ชอนตัวอยู่ในวิมาน จริยอย่างนั้นหรือไม่ ฯ ๔/๖๖
เออบอกกับรูปว่าเป็นโตใหญ่ยาวในดาวดึงส์ ไม่มีผู้ใดจะถึงเท่า นี่เป็น
อย่างไรเล่า ต้องหนีเขามาชมชาน เข้าไปในวิมานทองของบพิตรเล่า ฯ ๔/๖๗ ...

(มาลัยสูตร ดูที่ภาคผนวก หน้า ๑๙๒)

๔/๖๖ จริงผู้เป็นเจ้า ฯ

๔/๖๗ อ้อ รัศมีสีสัน โยมสู้เอนกวันณาเทพบุตรไม่ได้ รัศมีเขาสุกใส
ไสวสว่างกว่าโยม แล้วโยมกลับลงมาในมนุษย์โลก นำเอาเข้าไปใส่บาตร พระมหา
กัสสปะเข้าเดียวแล้วกลับขึ้นไป รัศมีก็ผ่องใส ไม่มีผู้ใดจะเท่าถึง โยมเป็นพระยาใหญ่
ในดาวดึงส์ ผู้เป็นเจ้า ฯ...

(มัลลยสูตร ดูที่ภาคผนวก หน้า ๒๑๖)

ในหนังสือฎีกามัลลยเทวสูตร กล่าวบรรยายความว่า

... เมื่อเอนกวรรณเทพบุตรพาเทพบริวารทั้งหลายของตนไปเที่ยวชมสวนบ้าง
โยมแลเห็นเป็นมหัศจรรย์ยิ่ง ด้วยโอภาสรัศมีของเอนกวรรณเทพบุตรนั้นแผ่ไปตลอดทั่ว
เทวโลก ครอบงำเสียซึ่งรัศมีของโยมเป็นอันมาก ทั้งบริวารยศก็เลศกว่า เหตุนี้โยมจึง
เกรงกลัวแล้วจำต้องหลบเข้าวิมานเล็กชมสวน โยมจึงได้พานางสุชาดา เพื่อนเก่าสร้าง
บารมีไปทำงานแลักรักษาดีล ดังที่ได้ถวายอาหารบิณฑบาตแก่พระมหากัสสปเถระเจ้า...

(อริยธรรม ป., ๒๔๗๙, หน้า ๗๕)

ตอนสนทนากับพระศรีอาริยมตไตรยทั้งในมัลลยสูตรและหนังสือฎีกามัลลยเทวสูตรมี
การกล่าวถึงชาติกำเนิด และการเสด็จออกมหาภิเนษกรรมของพระศรีอาริยมตไตรยเหมือนกัน
ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ ๓ ตอนกล่าวถึงชาติกำเนิดของพระศรีอาริยมตไตรยเมื่อตรัสยังมนุษย์โลก
ในเรื่องมัลลยสูตร กล่าวความว่า

๕/๓๒ โยมลงไปเกิดในตระกูลพรหมณ์ มหาสารบุโรหิต ผู้เป็นเจ้า ฯ

๕/๓๓ บิดาชื่อสุพรหมพรหมณ์บุโรหิต มารดาชื่อพรหมวดี อัครมเหสีชื่อ
จันทมุกชี บุตรชายชื่อพรหมวัณณกุมาร ฯ

(มัลลยสูตร ดูที่ภาคผนวก หน้า ๒๓๑)

และหนังสือฎีกามัลลยเทวสูตร กล่าวบรรยายความว่า

...นางวิหाराเทวีผู้เป็นอัครมเหสีของพระเจ้ากากรวรรณดิษฐ์ จะได้เป็น
พระพุทธรมาดาของพระราชสมภารเจ้า ทรงพระนามว่านางพรหมวดีพรหมณี พระเจ้า

* กระกูล (ปาก) = ตระกูล

การวรรณคดีสนั้น จะบังเกิดเป็นปุโรหิตพราหมณ์แห่งพระเจ้าสังขจักร และได้เป็น
พุทธบิดาแห่งพระราชสมภารเจ้า ทรงพระนามว่าสุพรมพราหมณ์ ... อัครมเหสีคู่สร้าง
บารมี มีนามว่าพระนางจันทิมา...

(อริยธรรม ป., ๒๔๗๙, หน้า ๒๒๙ – ๒๓๐)

จากตัวอย่างข้อความทั้งหมดข้างต้น แสดงให้เห็นว่า เรื่องมาลัยสูตรและหนังสือฎีกา
มาลัยเทวสูตรมีเนื้อเรื่องที่เป็นรายละเอียดปลีกย่อยเป็นไปในทำนองเดียวกัน* นอกจากนี้การ
ดำเนินเรื่องก็เป็นแบบปุจฉาวิสัชนาเหมือนกัน ดังเห็นได้จากลักษณะการเทศน์ที่อริยธรรม ป.
(๒๔๗๙, หน้า คำนำ) กล่าวไว้ในหนังสือฎีกามาลัยเทวสูตรว่า “หนังสือเรื่องฎีกามาลัยเทวสูตรนี้
เป็นเรื่องที่พุทธศาสนิกชนทั้งหลายมีความพอใจในการสดับตรับฟังโดยอาศัยหนังสือบ้าง อาศัย
พระภิกษุผู้ธรรมเถียรักเทศนาบ้าง แต่การเทศนานั้นโดยมากมักแสดงเป็น ๓ ธรรมาสน์ คือ หน้าที่
พระมาลัยเทวเถรเจ้าธรรมาสน์ ๑ หน้าที่สมเด็จพระรัตนราชเจ้าธรรมาสน์ ๑ หน้าที่สมเด็จพระ
พระศรีอาริยมุตไตรยบรมโพธิสัตว์ธรรมาสน์ ๑”

ถ้าพิจารณาถึงความสอดคล้องกันทางด้านเนื้อเรื่องที่เป็นรายละเอียดปลีกย่อยและ
ลักษณะดำเนินเรื่อง สามารถสันนิษฐานได้ว่า วรรณกรรมเรื่องมาลัยสูตรและหนังสือฎีกามาลัย
เทวสูตรเป็นเรื่องพระมาลัยที่มีที่มาจากแหล่งเดียวกัน

เมื่อผู้วิจัยสืบค้นด้านที่มาของหนังสือฎีกามาลัยเทวสูตร พบว่า ข้อความตอนต้นเรื่อง
ในบทปณามกถาของหนังสือฎีกามาลัยเทวสูตรได้ระบุว่า หนังสือเรื่องนี้แต่งตามนัยแห่งคัมภีร์
ปรมัตถโชติกา ฎีกามาลัยเทวสูตร ซึ่งพระอรรถกถาจารย์เป็นผู้จนา ดังความว่า

...บัดนี้ จะได้วิสัชนาในนิทานแห่งพระมาลัยเทวเถรเจ้า ตามนัยแห่ง
พระคัมภีร์ปรมัตถโชติกา ฎีกามาลัยเทวสูตร เพื่อเป็นเครื่องเพิ่มเติมซึ่งปัญญา
แลประสาทศรัทธาแห่งพุทธมามกะทั้งหลาย ฯ ในเรื่องราวนิทานแห่งพระมาลัยเทวเถร
เจ้านี้ พระอรรถกถาจารย์ผู้จนาพระคัมภีร์ปรมัตถโชติกา มีความปรารถนาใคร่จะ
กระทำนมีสการพระรัตนตรัย...

(อริยธรรม ป., ๒๔๗๙, หน้า ๑)

จากที่กล่าวมาข้างต้นทำให้สรุปได้ว่า วรรณกรรมเรื่องมาลัยสูตรที่มีที่มาจากแหล่งเดียว
กับหนังสือฎีกามาลัยเทวสูตรซึ่งก็คือ คัมภีร์ปรมัตถโชติกา ฎีกามาลัยเทวสูตรนั่นเอง

* มีข้อสังเกตว่า เนื้อเรื่องที่เป็นรายละเอียดปลีกย่อยที่ปรากฏในหนังสือฎีกามาลัยเทวสูตรจะกล่าวบรรยาย
ความได้ละเอียดถี่ถ้วนมากกว่าเรื่อง มาลัยสูตร

ตัวอักษรและอักษรวิธีในต้นฉบับเรื่อง มาลัยสูตร

มาลัยสูตร จำนวนเทศน์ปจฉาวิสัชนาที่สืบค้นได้จากหอสมุดแห่งชาติวังมณฑลพิษณุโลก จังหวัดจันทบุรี เป็นคัมภีร์ใบลาน จารด้วยตัวอักษรขอม มีจำนวนทั้งหมด ๕ ผูก ลักษณะของลายมือเป็นแบบแผนเดียวกันทั้งหมด ทั้งนี้เป็นเพราะมีผู้จารเพียงคนเดียว* ในด้านตัวอักษรและอักษรวิธีที่ปรากฏในต้นฉบับ ผู้วิจัยจะแยกอธิบายเป็น ๓ ประเด็นคือ ลักษณะตัวอักษรขอม อักษรวิธีอักษรขอม และการใช้เครื่องหมายต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

๑. ลักษณะตัวอักษร ลักษณะรูปร่างของตัวอักษรที่ปรากฏในต้นฉบับเรื่อง มาลัยสูตร มีความสวยงาม ชัดเจน และเป็นระเบียบ จึงให้อ่านง่าย รูปลักษณะตัวอักษรขอมในต้นฉบับมีดังนี้

๑.๑ รูปพยัญชนะ อักษรขอมมีรูปพยัญชนะ ๒ ชนิดคือ พยัญชนะตัวเต็ม และพยัญชนะตัวครึ่ง ซึ่งในต้นฉบับปรากฏรูปพยัญชนะอักษรขอมดังนี้

ตารางที่ ๑ รูปพยัญชนะที่ปรากฏในต้นฉบับใบลานเรื่อง มาลัยสูตร

รูปพยัญชนะอักษรไทย	รูปพยัญชนะในต้นฉบับ
ก	ក
ข	ខ
ฃ	-
ค	គ
ฅ	-
จ	ឆ

* ที่หน้าปกของ “มาลัยสูตร” ทั้ง ๕ ผูกมีข้อความเขียนบอกชื่อผู้จารไว้ ดังจะยกตัวอย่างข้อความในหน้าปกของผู้ที่ ๑ ว่า “สร้างเมื่อพุทธศักราชล่วงได้ ๒๔๖๒ พรรษา จ้างข้าพเจ้า นายเจรจาร (นายเจรเขียนจาร) ๒๕ ลาน รวมเป็นหนังสือ ๕ ผูกด้วยกัน เทศน์ ๓ ที่ (เทศน์ ๓ ธรรมาสน์)”

ตารางที่ ๑ (ต่อ)

รูปพยัญชนะอักษรไทย	รูปพยัญชนะอักษรโรมันในต้นฉบับ
ง	๑๓
จ	๑๔
ฉ	๑๕
ช	๑๖
ซ	-
ฌ	๑๗
ญ	๑๘
ม	-
ย	๑๙
ร	๒๐
ล	๒๑
ว	๒๒
ศ	-
ส	๒๓
ณ	๒๔
ด	-
ต	๒๕
ถ	๒๖
ท	๒๗

ตารางที่ ๑ (ต่อ)

รูปพยัญชนะอักษรไทย	รูปพยัญชนะอักษรขอมในต้นฉบับ
ณ	𑖇
น	𑖇
บ	𑖇
ป	𑖇
ผ	𑖇
ฝ	-
พ	𑖇
ฟ	𑖇
ภ	𑖇
ม	𑖇
ย	𑖇
ร	𑖇
ล	𑖇
ว	𑖇
ศ	𑖇
ษ	𑖇
ส	𑖇

ตารางที่ ๑ (ต่อ)

รูปพยัญชนะอักษรไทย	รูปพยัญชนะอักษรขอมในต้นฉบับ
ห	𑖦
ฬ	𑖦
อ	𑖦
ฮ	—

๑.๒ รูปสระ อักษรขอมมีรูปสระ ๒ ชนิดคือ สระลอยและสระจม ในต้นฉบับปรากฏสระลอย และสระจมดังนี้

ตารางที่ ๒ รูปสระที่ปรากฏในต้นฉบับใบลานเรื่อง มาลัยสูตร

รูปสระไทย	รูปสระลอยในต้นฉบับ	รูปสระจมในต้นฉบับ
อะ	𑖦	—
อา	𑖦	—
ไอ	𑖦	—
อี	𑖦	—
อุ	𑖦	—
อู	𑖦	—
อึ	—	—
อื	—	—

ตารางที่ ๒ (ต่อ)

รูปสระไทย	รูปสระลอยในต้นฉบับ	รูปสระจมในต้นฉบับ
อะ	-	๕-๕
เอ	๑	๕-
แอะ	-	๕-๕
แอ	-	๕-
โอะ	-	-
โอ	๕	๕-, ๕-๖
เอะ	-	๕-๖๕
ออ	-	๕, ๕-, ๕-๖
เออ	-	๕๕
เออ	-	๕
เอียะ	-	-
เอีย	-	๕
เอือะ	-	-
เอือ	-	๕, ๕-๕๕
อัวะ	-	-
อัว	-	๕
อำ	-	๕

ตารางที่ ๒ (ต่อ)

รูปสระไทย	รูปสระลอยในต้นฉบับ	รูปสระจมในต้นฉบับ
ไอ	-	ไ, ใ
โอ	-	โ, -
เอา	เา	เ-ว
ฤ/ฤา	รฺ	า
ฦ/ฦา	-	-

๑.๓ รูปวรรณยุกต์ ในต้นฉบับปรากฏรูปวรรณยุกต์ ๒ รูปคือ รูปเอก (') และ รูปโท (๘) ดังนี้

ตารางที่ ๓ รูปวรรณยุกต์ที่ปรากฏในต้นฉบับใบลานเรื่อง มาลัยสูตร

รูปวรรณยุกต์ไทย	รูปวรรณยุกต์ในต้นฉบับ*
รูปวรรณยุกต์เอก	!
รูปวรรณยุกต์โท	๘

๑.๔ ตัวเลข ในต้นฉบับเรื่อง มาลัยสูตร นี้ พบครบทั้ง ๑๐ ตัว ซึ่งแต่ละตัวจะมี ลักษณะเหมือนกับตัวเลขไทยที่ใช้ในปัจจุบัน ดังนี้

* ธวัช ปุณโณทก (๒๕๔๑, หน้า ๑๓๔) อธิบายเรื่องวรรณยุกต์ในหนังสือ "การอ่านจารึกสมัยต่าง ๆ" ว่า วรรณยุกต์ที่ใช้กับอักษรขอม เป็นวรรณยุกต์ที่ใช้อยู่ในอักษรไทยทั่วไป โดยจะใช้วรรณยุกต์เอก เป็นรูปขีด (') สม่าเสมอจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ส่วนวรรณยุกต์โท เป็นรูปกากบาท (+) ในสมัยสุโขทัยและอยุธยาตอนต้น แต่อยุธยาตอนปลายพบว่า เป็นรูป (๘) เหมือนปัจจุบัน

ตารางที่ ๓ ตัวเลขที่ปรากฏในต้นฉบับโบราณเรื่อง มัลลยสูตร

ตัวเลขไทยปัจจุบัน	ตัวเลขในต้นฉบับ
๑	๑
๒	๒
๓	๓
๔	๔
๕	๕
๖	๖
๗	๗
๘	๘
๙	๙
๐	๐

๒. อักษรวิธีอักษรขอม การประสมระหว่างพยัญชนะ สระ และวรรณยุกต์ของอักษรขอมนี้ มีลักษณะคล้ายกับการประสมอักษรในภาษาไทย แต่บางคำก็มีอักษรวิธีที่แตกต่างไปจากภาษาไทยบ้าง

๒.๑ พยัญชนะ การประสมคำของอักษรขอมจะใช้พยัญชนะตัวเต็มเป็นพยัญชนะต้น และใช้พยัญชนะตัวเชิงเป็นตัวสะกด ตัวควบกล้ำ และตัวตาม

๒.๑.๑ การใช้พยัญชนะต้น

๒.๑.๑.๑ พยัญชนะต้นที่เป็นอักษรเดี่ยว ใช้รูปพยัญชนะตัวเต็ม เช่น

นษกร

(นามกร)

นามกร

ลว

(ลว)

ลว

หตถก

(อดีตกาล)

อดีตกาล

กัณฺณ

(กฤณา)

กฤณา

ณฺณ

(ลินลาด)

ลินลาด

๒.๑.๑.๒ พยัญชนะต้นที่เป็นอักษรนำ เขียนพยัญชนะที่เป็นตัวนำด้วยตัวเต็มและเขียนพยัญชนะตัวตามด้วยตัวเชิงไว้ได้บรรทัด

หฺวาง

(อย่าง)

อย่าง

หฺว

(ใหญ่)

ใหญ่

หฺว

(เหมือนหนึ่ง)

เหมือนหนึ่ง

หฺว

(หวาน)

หวาน

หฺว

(หลัง)

หลัง

หฺว

(ถวาย)

ถวาย

หฺว

(เสวย)

เสวย

๒.๑.๑.๓ พยัญชนะที่เป็นอักษรควบกล้ำ (ร, ล, ว) เขียนพยัญชนะต้นด้วยตัวเต็มอยู่บนบรรทัด ถ้าคำนั้นควบกล้ำกับ ล, ว ให้เขียนด้วยตัวเชิงไว้ได้บรรทัดข้างล่าง พยัญชนะต้น แต่ถ้าคำนั้นควบกล้ำกับ ร จะเขียนพยัญชนะตัวเชิงไว้หน้าพยัญชนะต้น

หฺว

(กราบกราน)

กราบกราน

หฺว

(ทรวดทรง)

ทรวดทรง

หฺว

(ความ)

ความ

หฺว

(เคลือบคลุม)

เคลือบคลุม

หฺว

(บรการ)

บรการ

๒.๑.๒ การใช้พยัญชนะตัวสะกด พยัญชนะตัวสะกดอักษรขอมที่ปรากฏในต้นฉบับ ใช้ตามมาตราตัวสะกดของไทยทั้ง ๘ มาตรา ดังนี้

แม่กก ใช้รูปพยัญชนะตัวเต็ม หรือตัวเชิงของ ก, ข, ค

แม่กง ใช้รูปพยัญชนะตัวเต็ม หรือตัวเชิงของ ง

แม่กด ใช้รูปพยัญชนะตัวเต็ม หรือตัวเชิงของ ด, จ, ช, ฐ, ฎ, ฏ, ต, ถ, ท, ธ,

ศ, ซ, ส

แม่กน ใช้รูปพยัญชนะตัวเต็ม หรือตัวเชิงของ น, ณ, ญ, ร, ล, ฬ

แม่กบ ใช้รูปพยัญชนะตัวเต็ม หรือตัวเชิงของ บ, ป, พ, ฝ

แม่กม ใช้รูปพยัญชนะตัวเต็ม หรือตัวเชิงของ ม

แม่เกย ใช้รูปพยัญชนะตัวเต็ม หรือตัวเชิงของ ย

แม่เกอว ใช้รูปพยัญชนะตัวเต็ม หรือตัวเชิงของ ว

ตัวอย่างเช่น

ສຸຂ

(สุข)

ສຸຂ

ລ່ວງ

(ล่อง)

ລ່ວງ

ປາກກູ

(ปรากฏ)

ປາກກູ

ຮີນບານ

(ชินบาล)

ຮີນບານ

ບາປ

(บาป)

ບາປ

ຕາມ

(ตาม)

ຕາມ

ກຣະທາຂາຍ

(กรทาชาย)

ກຣະທາຂາຍ

ເປລວ

(เปลว)

ເປລວ

ข้อสังเกตเกี่ยวกับการใช้พยัญชนะ

เนื่องจากอักษรขอมไม่มีพยัญชนะ ข, ค, ช, ฎ, ด, ฝ, และ ฮ จึงมีการนำพยัญชนะตัวอื่นมาดัดแปลงให้สามารถเขียนแทนพยัญชนะเหล่านี้ได้ เช่น

รูปพยัญชนะ ข ใช้รูปพยัญชนะ ฃ (ᨪ), ฌ (ᨦ), ฌร (ᨦᨾ), ฌ (ᨦ) และ ทร (ᨾ)

มาเขียนแทน เช่น

๑๒-
วิธี

เขียน

ส่วน

ใจ

(จึง)

จึง

(ฉีก)

ฉีก

(ฉรอกฉรอน)

ชอกชอน

(สั่นตัว)

ชอนตัว

(โหว)

โหว

รูปพยัญชนะ ด ใช้รูปพยัญชนะ ท (๕) มาเขียนแทน เช่น

(เต็ก)

เต็ก

(ติบตี)

ติบตี

รูปพยัญชนะ ฝ ใช้รูปพยัญชนะ ผ (๘) มาเขียนแทน เช่น

(ฝ่าย)

ฝ่าย

ส่วนพยัญชนะ ข, ค, ฦ และ ฮ ไม่ปรากฏการใช้ในต้นฉบับเรื่อง มาลัยสูตร

๒.๒ สระ การใช้สระของอักษรขอมแยกเป็น สระลอยและสระจม ดังนี้

๒.๒.๑ การใช้สระลอย เขียนเมื่อมีเสียงสระอยู่หน้าคำ เช่น

อุสสา

(อุสสา)

อุสสาห์

เอา

(เอา)

เอา

เอง

(เอง)

เอง

อินทรี

(อินทรี)

อินทรีย์

อย่างอื่น

(อย่างอื่น)

อย่างอื่น

อีก

(อีก)

อีก

อะไร

(อะไร)

อะไร

๒.๒.๒ การใช้สระจม สามารถแบ่งเป็นสระเดี่ยวและสระประสม ดังนี้

๒.๒.๒.๑ สระเดี่ยว มีทั้งที่วางหน้าพยัญชนะ หลังพยัญชนะ ข้างบน

พยัญชนะ และข้างล่างพยัญชนะ เช่น

ไถ่	(ไถ่ถาม)	ไถ่ถาม
บูชา	(บูชา)	บูชา
แสกโกฏ	(แสกโกฏ)	แสกโกฏ
บำเพญ	(บำเพญ)	บำเพญ
รักษา	(รักษา)	รักษา

๒.๒.๒.๒ สระประสม ได้แก่ สระเอี้ยะ เอีย เอื้อะ เอือ อัวะ อัว เช่น

เสี่ยสละ	(เสี่ยสละ)	เสี่ยสละ
ลำเนียง	(ลำเนียง)	ลำเนียง
รุ่งเรือง	(รุ่งเรือง)	รุ่งเรือง
เหมือน	(เหมือน)	เหมือน
บวช	(บวช)	บวช

ข้อสังเกตเกี่ยวกับการประสมสระ

๑. ถ้าพยัญชนะมีศก หรือหนามเตย เมื่อจะใส่สระบน (◌ิ, ◌ึ, ◌ุ, ◌ู) ให้ลบศก

ออก แล้ววางสระเกาะติดอยู่กับพยัญชนะ เช่น

บังเกิด	(บังเกิด)	บังเกิด
ชาติ	(ชาติ)	ชาติ
เครื่องบรรทม	(เครื่องบรรทม)	เครื่องบรรทม

๒. พยัญชนะที่ไม่มีศก รูปอื่น ๆ เมื่อจะประสมกับสระบน (๑, ๒, ๓, ๔) หรือสระอื่นที่มีรูปดังกล่าวประสมอยู่ ให้วางสระติดกับเส้นหลังของพยัญชนะ

หมื่น	(หมื่น)	หมื่น
ขึ้น	(ขึ้น)	ขึ้น
พิจารณา	(พิจารณา)	พิจารณา

ถ้าเป็นพยัญชนะ ส และ ว ให้ตัดส่วนที่เหมือนศกออก เช่น

ศีล	(ศีล)	ศีล
ชีวิต	(ชีวิต)	ชีวิต
อวิจิ	(อวิจิ)	อวิจิ

๓. สระอา หรือสระประสมที่มีรูปสระอา เมื่อจะประสมกับพยัญชนะให้วางติดกับพยัญชนะ โดยคำนึงดังต่อไปนี้

ถ้าพยัญชนะมีศก ให้ยึดต่อเป็นส่วนหนึ่งของศก เช่น

นมสการ	(นมสการ)	นมสการ
ต้อง	(ต้อง)	ต้อง
ลำภา	(ลำภา)	ลำภา

ถ้าพยัญชนะมีจอยหางให้ต่อจากจอยหาง เช่น

พระจุฬามณี	(พระจุฬามณี)	พระจุฬามณี
เมามาย	(เมามาย)	เมามาย

ยกเว้นพยัญชนะ ป, บ ให้ต่อสระอา จากเส้นหน้าอักษร และปรับเส้นหลังให้ม้วนลง

ปลา	(ปลา)	ปลา
บาดเจ็บ	(บาดเจ็บ)	บาดเจ็บ

๔. พยัญชนะที่ประสมกับสระเอา จะสามารถออกเสียงเป็นเสียงสระ “เอา”, “ออ”

และ “โอ” เช่น

เอว ^๒	(เหล่านี้)	เหล่านี้
เอว	(บอก)	บอก
เอวกรณ ^๒	(บอกกรณ)	บอกกรณ

๒.๒.๓ วรณยุกต์ จากการศึกษาด้านฉบับทั้ง ๕ ผูก พบวรณยุกต์ ๒ รูปคือ วรณยุกต์รูปเอก และวรณยุกต์รูปโท เมื่อเทียบกับปัจจุบันจะออกเสียงตรงตามรูปวรณยุกต์ที่ปรากฏนั้นเลย ตัวอย่างเช่น

น้ำ ^๒	(น้ำท่า)	น้ำท่า
เครื่อง ^๒	(เครื่องใช้)	เครื่องใช้

บางคำมีรูปวรณยุกต์กำกับอยู่ แต่ปัจจุบันไม่ออกเสียงตามรูปวรณยุกต์นั้น เช่น

ใคร ^๒	(ใครหนอ)	ใครหนอ
ปาง ^๒	(ปางนั้น)	ปางนั้น

นอกจากนี้ยังพบว่าบางคำไม่มีรูปวรณยุกต์กำกับ แต่ปัจจุบันออกเสียงวรณยุกต์ด้วย

เช่น

คลุก ^๒	(คลุกคุ)	คลุกคุ
ด่า ^๒	(ด่าตี)	ด่าตี

๒.๒.๔ อักษรวิधिพิเศษ เป็นการเขียนคำที่มีลักษณะเฉพาะในการประสมรูปคำ ซึ่งจะต้องอาศัยการจดจำจากครูอาจารย์ที่สั่งสอนเป็นคำ ๆ ไป ในข้อมูลที่ดีศึกษาปรากฏคำลักษณะนี้อยู่บ้าง เช่น

กร ^๒	(กร้า)	กระทำ
ร ^๒	(รลมี)	รลมี

พนทวิ	(พนทวิ)	พันทวิ
ชมพูทวีป	(ชมพูทวีป)	ชมพูทวีป
กตฺตี	(กตฺตี)	กตฺตี
สมเดจ	(สมเดจ)	สมเดจ
ยินดี	(ยินดี)	ยินดี
อันใด	(อันใด)	อันใด

๒.๒.๕ อักษรที่เขียนไม่ตรงกับคำไทยปัจจุบัน การเขียนคำศัพท์ในต้นฉบับเรื่อง
มาลัยสูตร นั้น มีการสะกดที่ผิดไปจากคำภาษาไทยปัจจุบันอยู่จำนวนมาก เช่น

ประเทศ	(ประเทศ)	ประเทศ
ชัดเจน	(ชัดเจน)	ชัดเจน
ไพโรชน	(ไพโรชน)	ไพโรชน
มนุษยโลก	(มนุษยโลก)	มนุษยโลก
ศีระ	(ศีระ)	ศีระ
รักใคร่	(รักใคร่)	รักใคร่
อาศัย	(อาศัย)	อาศัย
ไพโรชน	(ไพโรชน)	ไพโรชน
ไต่เต้า	(ไต่เต้า)	ไต่เต้า
บรรล	(บรรล)	บรรล
เทศ	(เทศ)	เทศ
ปราสาท	(ปราสาท)	ปราสาท

โถ	(พรโท)	พระทัย
อุบฺบถ	(อุบบถา)	อุปลัมภ
โถวฺย	(บวรพย)	ปรรพ
ถักฺโข	(ถักกลาง)	ท่ามกลาง
ถักฺกฏเร	(นักขตตเริก)	นักขัตฤกษ์
ถักฺกสิ	(ลูกสิด)	ลูกศิษย์
เสวฺย	(เส็จสับ)	เสริสับ
คฺโย	(คโมย)	ขโมย
คฺโย	(คมเหง)	ข่มเหง
คฺย	(คำช่าย)	ข้าช่าย
คฺย	(ค้ออัน)	ค้ออัน

ข้อสังเกตเกี่ยวกับอักขระที่เขียนไม่ตรงกับคำไทยปัจจุบัน

จากตัวอย่างจะเห็นว่าคำภาษาไทยที่เขียนด้วยอักษร ข ในอักษรขอมจะเขียนด้วย
อักษร ค เป็นส่วนมาก และจะเขียนรูปวรรณยุกต์ตามแบบการผันเสียงของอักษรสูง

๓. การใช้เครื่องหมายต่าง ๆ มีอยู่ ๒ ลักษณะ คือเครื่องหมายที่กำกับคำ และ
เครื่องหมายประกอบการเขียน ดังนี้

๓.๑ เครื่องหมายกำกับคำ มีดังนี้

๓.๑.๑ ไม่ผิด หรือไม่หันอากาศ (✓) ถ้าตัวสะกดเขียนด้วยตัวเชิงจะเขียน
เหนือพยัญชนะต้น แต่ถ้าตัวสะกดเป็นพยัญชนะตัวเต็มจะเขียนอยู่กึ่งกลางพยัญชนะต้นและ
ตัวสะกด เช่น

สฺข	(สทับ)	สดับ
ธฺว	(ทั้งวัน)	ทั้งวัน

ไค้ฉัฉ	(ครั้งนั้น)	ครั้งนั้น
ฉัฉเว	(ชัดเจน)	ชัดเจน
ฉั	(ตัว)	ตัว

๓.๑.๒ นิคหิต หรือหยาดน้ำค้าง (๐) ใช้เขียนกำกับเหนือพยัญชนะต้น
ให้แทน ง หรือ ม สะกด แต่ในต้นฉบับปรากฏคำที่ใช้นิคหิตแทน ง สะกดเท่านั้น เช่น

สํฉัฉ	(สํวาส)	สํวาส
สํฉาว	(สํซาร)	สํซาร
สํฉเว	(สํเชบ)	สํเชบ
ฉฉฉ	(ฉฉฉ)	ฉฉฉ
ฉฉฉ	(ทุกข)	ทุกข

๓.๑.๓ ไม้ทัณฑฆาต (๕) ใช้เขียนกำกับเหนือพยัญชนะที่ไม่ต้องการ

ออกเสียง เช่น

โถษฉฉ	(พรมาลัย)	พรมาลัย
รรฉฉ	(อายุไชย)	อายุชัย
โถฉฉ	(พรไทย)	พระทัย
ปรรฉฉ	(ประสงค์)	ประสงค์
รฉฉ	(องค์)	องค์

๓.๑.๔ ไม้ไต่คู้ (๕) เป็นเครื่องหมายที่ทำให้คำที่ประสมด้วยสระเสียงยาวมี
เสียงสั้น ในบางคำพบว่ามีรูปอักษรคล้ายไม้ทัณฑฆาต (๕) ซึ่งจะวางไว้เหนือพยัญชนะ

เฉฉ	(เก็บ)	เก็บ
เฉฉ	(เน็บ)	เหน็บ

๓.๒.๒ เครื่องหมายอังคันเดี่ยว หรือไปยาลน้อย (๚) มักใช้ในตอนจบคาถา ภาษาบาลีที่เขียนเกริ่นนำต้นเรื่อง เช่น

เวทธณฺชเชวธิริสฺยลลิตฺติ ๚

(โรหชนบทเทตวิสุตตีติ ๚) = โรหชนบทเทติ วิสุตตีติ ๚

จุฬามณิเจตียํวณฺทตีติ ๚

(จุฬามณิเจตียํวณฺทตีติ ๚) = จุฬามณิ เจตียํ วณฺทตีติ ๚

๓.๒.๓ เครื่องหมายอังคันคู่ (๚๚) ใช้ขึ้นต้นเรื่อง หรือขึ้นต้นคาถา และใช้กำกับ ทุกครั้งหลังจบข้อความที่เป็นคำพูดของตัวละครแต่ละตัว เช่น

๚๚ สลฺลํกณฺเณวเกณฺธิทกฺขุริสฺส...

(๚๚ ตสฺมีกาลเอโกลิทกฺขุริสฺส...) = ๚๚ ตสฺมี กาล เอโก ลิตฺทกฺขุริสฺส ...

อุทฺทปฺปิตฺตพฺพราชสมมํ ๚๚

(อุทฺทปฺปิตฺตพฺพราชสมมํ ๚๚) = อุทฺทปฺปิตฺตพฺพราชสมมํ ๚๚

๓.๒.๔ เครื่องหมายฟองมันอังคันคู่ (๐๚๐) ใช้เมื่อจะขึ้นตอนใหม่ พบในผูกที่ ๑ เพียงผูกเดียว คือ

๐๚๐ เหวธํ เหวธํลลิตฺติ สรรพณฺณํ

(๐๚๐ เหวธํ เหวธํลลิตฺติ สรรพณฺณํ) = ๐๚๐ เหวธํ เหวธํลลิตฺติ สรรพณฺณํ

พระอรหันต์มาลัย...

๓.๒.๕ เครื่องหมายอังคันวิสรรชนีย์ (๚๚๐) ใช้ตอนจบเนื้อหาของแต่ละผูก เช่น

สฺสํคํปญฺญํ ๚๚๐

(สฺสํคํปญฺญํ ๚๚๐) = สฺสํคํปญฺญํ ๚๚๐

ภวตฺถํสฺสํคํปญฺญํลลิตฺติ สรรพณฺณํ ๚๚๐

(ภวตฺถํสฺสํคํปญฺญํลลิตฺติ สรรพณฺณํ ๚๚๐) = ภวตฺถํสฺสํคํปญฺญํลลิตฺติ สรรพณฺณํ ๚๚๐

๓.๒.๖ เครื่องหมายกากบาท (+) ใช้เขียนเมื่อต้องการแทรกคำที่เขียนตกไป เช่น

คุณได้ทำกุศลผลบุญไว้อย่างไรเล่า

(ท่านได้ทำกุศลผลบุญไว้อย่าง + ไรเล่า) = ท่านได้กระทำกุศลผลบุญไว้อย่างไรเล่า

นรกกี่กำหนดนับได้ ๔๕๖ + ๗ ผู้เป็นเจ้า

(นรกกี่กำหนดนับได้ ๔๕๖ + ๗ ผู้เป็นเจ้า) = นรกกี่กำหนดนับได้ ๔๕๖ ชุมผู้เป็นเจ้า

๓.๒.๗ เครื่องหมายวงกลม (๐) ใช้เขียนเมื่อต้องการนำตัวอักษรที่เขียนผิด

ออกไป โดยจะเขียนไว้กลางตัวอักษรนั้น ๆ เช่น

ผู้ขึ้นในเมืองอสุร

(ผู้ขึ้นในเมืองอสุร) = ผู้ขึ้นในเมืองอสุร

มีสณฐานยาวสั้นประการใด

(มีสณฐานยาวสั้นประการใด...) = มีสณฐานยาวสั้นประการใด